

FÖRSVARSHÖGSKOLAN

KrV C:3 ”Krigsvetenskap, C-uppsats”

<i>Författare</i> Örlogskapten Michael Gunners		<i>Kurs</i> ChP 03-05
<i>FHS handledare</i> Doktor Ewa Olstedt Docent Bo Talerud		<i>Tel</i> 08-553 429 25 08-788 91 40
<i>Uppdragsgivare</i> FHS KVI	<i>Beteckning</i> 19 100: 2008	<i>Kontaktman</i>

Språkkompetens i Försvarsmakten

Frågeställning: “Är svenska yrkesofficerares språkkompetens relevant i förhållande till uppgifter i en internationell miljö?”

Syfte: Att få ökade kunskaper om svenska yrkesofficerares (YO) språkkompetens.

Teori: Som teoretisk ansats har kompetensbegreppet och därtill hörande teorier använts.

Metod: Det empiriska underlaget har insamlats genom skriftliga intervjuer med befattningshavare som har internationell erfarenhet från EU, FN och NATO.

Resultat: Svenska YO har rätt språkkompetens på papperet. Deras faktiska språkkompetens, inte minst vad gäller svenska språket, understiger dock deras formella dito. Den språkkompetens som FM föreskriver är i huvudsak relevant, men är i behov av översyn. FM utbildningsinsatser i engelska språket ligger rätt i tiden, men prognosverktygen för behov av framtida språkkompetens måste utvecklas. Svenska YO's språkkompetens är tillräcklig för att hantera för dem kända situationer, men behöver förmodligen kompletteras för att bättre kunna hantera det okända.

Svar på frågeställning: Svaret på frågeställningen är ja, så länge svenska YO rör sig i miljöer där deras faktiska språkkompetens inte utmanas av annat än i huvudsak kända situationer. Om även övriga situationer skall kunna hanteras framgångsrikt krävs sannolikt kompletterande utbildningsinsatser.

Nyckelord: Språk, kompetens, internationell, interoperabilitet, yrkesofficerare

ABSTRACT

Title:

Linguistic competence in the Swedish Armed Forces

Main question:

Is the linguistic competence of Swedish officers relevant in relation to tasks in an international environment?

Purpose:

The main purpose is to gain increased knowledge about the linguistic competence of Swedish officers.

Theory:

A model about competence has been used, along with connected theories.

Method:

The empirical material has been gathered through written interviews. The interviewed individuals are personnel with international experience from the EU, the UN and NATO.

Results:

Swedish commissioned officers possess the appropriate formal linguistic competence. Their true linguistic competence, however, does not come up to the same standard. The linguistic competence prescribed by the Swedish Armed Forces is mainly relevant, but needs to be reviewed again. The linguistic schooling in English is relevant, although there is a need for better tools to predict future linguistic requirements. Swedish officers are, as far as linguistic skills are concerned, capable of handling familiar situations. In order to be better equipped to handle unexpected events, they probably need more linguistic training.

Answer to main question:

The answer to the main question is 'yes', provided that Swedish officers work in environments where their true linguistic competence is not challenged by unfamiliar situations. Further linguistic training is most likely needed to be able to handle more challenging situations.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.3.1 Syfte	7
1.3.2 Frågeställningar	7
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Tidigare forskning	8
1.6 Begrepp	9
1.6.1 Kompetens	9
1.6.2 Språkkompetens	11
1.6.3 Uppgifter i en internationell miljö	12
1.7 Disposition	12
2. Teorianknytning	12
2.1 Inledning	12
2.2 Kompetensteori enligt Ellström	13
2.2.1 Inledning	13
2.2.2 Kompetensmodellen	13
2.2.3 Formell kompetens	13
2.2.4 Faktisk kompetens	13
2.2.5 Föreskriven kompetens	14
2.2.6 Situationens krav på kompetens	15
2.2.7 Utnyttjad kompetens	15
2.2.8 Kompetensutveckling	16
3. Metod	16
3.1 Inledning	16
3.2 Deduktiv eller induktiv metod?	17
3.3 Teknik för faktainsamling	17
3.4 Närhet eller distans	18
3.5 Kvantitativ eller kvalitativ metod	18
3.6 Validitet och reliabilitet	19
3.6.1 Beskrivning av begreppen	19
3.6.2 Vad innebär detta för min uppsats?	19
3.7 Val av respondenter	20
3.7.1 Respondenterna	20
3.7.2 Motivering till val av respondenter	20
3.8 Material och källkritik	20
3.9 Analysmetod	21
4. Resultatredovisning	21
4.1 Inledning	21
4.2 Intervju	22
4.2.1 Redovisning av bakgrundsfakta till intervjun	22
4.2.2 Resultat av frågor kopplade till "Formell kompetens"	23
4.2.3 Resultat av frågor kopplade till "Faktisk kompetens"	24
4.2.4 Resultat av frågor kopplade till "Föreskriven kompetens"	25
4.2.5 Resultat av frågor kopplade till "Situationens krav på kompetens"	26

Örln Michael Gunners

4.2.6	Resultat av frågor kopplade till "Utnyttjad kompetens"	27
4.2.7	Resultat av frågan "Ytterligare kommentarer kopplade till språkkompetens"	28
4.3	Sammandrag av resultatkapitlet	29
5.	Analys, diskussion, slutsatser och besvarande av delfrågor.....	30
5.1	Inledning.....	30
5.2	Formell kompetens	30
5.2.1	Analys av svar kopplade till "Formell kompetens"	30
5.2.2	Diskussion kring formell kompetens.....	32
5.2.3	Slutsatser av formell kompetens	32
5.2.4	Svar på delfråga 1	32
5.3	Faktisk kompetens.....	33
5.3.1	Analys av svar kopplade till faktisk kompetens.....	33
5.3.2	Diskussion kring faktisk kompetens	34
5.3.3	Slutsatser av faktisk kompetens	34
5.3.4	Svar på delfråga 2.....	34
5.4	Föreskriven Kompetens.....	35
5.4.1	Analys av svar kopplade till "Föreskriven kompetens"	35
5.4.2	Diskussion kring föreskriven kompetens	35
5.4.3	Slutsatser av föreskriven kompetens	36
5.4.4	Svar på delfråga 3.....	36
5.5	Situationens krav på Kompetens	36
5.5.1	Analys av svar kopplade till "Situationens krav på kompetens"	36
5.5.2	Diskussion kring situationens krav på kompetens	37
5.5.3	Slutsatser av situationens krav på kompetens	38
5.5.4	Svar på delfråga 4.....	38
5.6	Utnyttjad Kompetens.....	38
5.6.1	Analys av svar kopplade till "Utnyttjad kompetens"	38
5.6.2	Diskussion kring utnyttjad kompetens	39
5.6.3	Slutsatser av utnyttjad kompetens	40
5.6.4	Svar på delfråga 5.....	40
5.7	Ytterligare kommentarer	40
5.7.1	Analys av svar kopplade till "Ytterligare kommentarer kopplade till språkkompetens"	40
5.7.2	Diskussion kring ytterligare kommentarer.....	41
5.7.3	Slutsatser av ytterligare kommentarer.....	41
6.	Övergripande diskussion, samlade slutsatser och svar på huvudfråga	41
6.1	Övergripande diskussion	41
6.2	Samlade slutsatser	42
6.3	Svar på huvudfrågan.....	43
7.	Teori- och metodlämplighet	45
7.1	Vald teoris lämplighet	45
7.2	Vald metods lämplighet	46
8.	Återkoppling till tidigare forskning samt förslag till vidare forskning.....	46
9.	Källor.....	47
Bilaga 1 – Skriftlig intervju	49	

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Försvarsmakten (FM) genomgår en omfattande transformation, som det idag populärt benämns. Transformationen från invasions- till insatsförsvar medför, förutom förändrade uppgifter, även utmaningar kopplade till kompetensområdet. FM har tidigare i huvudsak dimensionerats utifrån hotet från öster, samtidigt som neutralitetspolitiken och alliansfriheten har varit styrande. Konsekvensen har varit att Sverige, relativt självständigt, har kunnat organisera sina militära styrkor och formulera egna målsättningar för FM verksamhet.

Trenden går mot ett ökat internationellt engagemang, vilket ligger i linje med statsmakternas ambitioner. I ”Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Försvarsmakten” står bl a att Försvarsmakten skall kunna ”Inhämta och analysera utvecklingen avseende aktörers avsikter och betydelse för Sveriges och EU:s medverkan i fredsfrämjande insatser. Vidare skall Försvarsmakten i samverkan med andra länder kunna planera, leda och följa upp deltagande i insatser samt avdela styrkebidrag till insatser”¹

Resultatet av ovanstående är att Sverige alltmer engagerar sig i olika försvarssamarbeten, exempelvis genom EU och samövningar med NATO. Svenska officerare och svensk trupp genomför redan idag en mängd olika uppdrag för Sveriges räkning, utanför Sveriges gränser. Uppdragen kan bestå i allt från fredsfrämjande missioner till studier vid utländska militära skolor och tjänster vid svenska beskickningar.

För att kunna genomföra dessa uppdrag, såväl vid övningar som vid skarpa insatser, krävs ett visst mått av interoperabilitet. Med detta menar jag såväl taktisk som teknisk förmåga att samverka. Sverige är inte allenarådande när det gäller att formulera krav och målsättningar inom detta område. Här finns istället en mängd olika intressenter som påverkar Sverige, och därigenom FM målsättningar.

Ett område som interoperabiliteten i sin tur ställer krav på, är förmågan att kunna kommunicera med internationella samarbetspartners.² Kommunikation kan genomföras på många olika sätt, bl a genom dataöverföring, men i botten ligger enligt min uppfattning ändå den verbala kommunikationen.

Min erfarenhet från incidentverksamhet³ säger mig att man, i stridens hetta och dimma, förr eller senare kommer till ett läge då människor måste kunna tala direkt med/till varandra. I detta läge är språkkompetens väsentlig, för att inte säga kritisk, i syfte att kunna överföra korrekt och saklig information.

¹ Regeringen, *Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringen, 2004), s 5.

² Påståendet styrks i den av ÖB nyligen underskrivna *Beslut om Reformens mål och strategi* (Stockholm: FM, 2004)), s 8.

³ Undertecknad deltog aktivt i ubåtsjaktverksamhet, dels på kustkorvett och dels inom Marinflyget, 1986-2002.

Örlkn Michael Gunners

Informationen måste såväl formuleras som förstås på så vis att militära operationer inte misslyckas och, i yttersta förlängningen, liv riskerar att gå till spillo.

Att tjänstgöra inom ramen för ett multinationellt uppdrag gör inte saken lättare. Svenska yrkesofficerare (YO) förutsätts kunna kommunicera med utländska medborgare. Språk är alltså ett av de främsta verktygen för att kunna kommunicera i en internationell kontext. Ändå känns det ibland som att betydelsen av språkutbildning, som en av interoperabilitetens nycklar, inte alltid tas på allvar.

För mig står det helt klart att kraven på språklig kommunikationsförmåga kommer att öka, i syfte att medge deltagande fullt ut i internationella uppdrag. Idag kan svenska YO, med relativt goda kunskaper i det engelska språket, förstå vad som sägs och skrivs i en internationell miljö. Med ökade språkkunskaper följer ökad förståelse för varför länder/officerare agerar som de gör. Jag har emellertid inte för avsikt att närmare beskriva kulturfaktorerna, eftersom uppsatsen då skulle bli för omfattande.

Sedan jag kom till FHS, hösten 2003, har jag fått höra av såväl bemanningspersonal från HKV som av lärare vid FHS hur betydelsefulla språkkunskaperna är. Medvetenheten om behovet finns alltså, vilket visas genom att språkutbildning genomförs under såväl FHS Stabsprogram som FHS Chefsprogram (första året).

Om FM skall kunna möta statsmakternas krav på ökat internationellt engagemang behövs mer än sporadiska insatser – det krävs en strategi. En sammanhållande strategi för språkfrågor inom FM saknas i skrivande stund, men är enligt HKV under framtagande. Den kommer att benämnas policy. Förhoppningsvis kan policyn bidra till att en del frågetecken rätas ut till utropstecken. ? → !

1.2 Problemformulering

Jag har länge haft en känsla av att språkkompetens är något som man skall ha med sig i bagaget då man anställs i FM. Därefter handlar det snarare om att införliva fackuttryck i befintlig vokabulär. Om så är fallet, tycker jag inte att detta är tillräckligt för att förbereda svenska YO på den verklighet som jag antar väntar dem utanför Sveriges gränser.

Kännetecknande för mina funderingar och påståenden är att de i mångt och mycket baserar sig på tyckanden, åsikter och känslor från min sida. De grundar sig på uppfattningar som jag bildat mig under min tid⁴ i FM, och som vuxit sig allt starkare genom åren.

⁴ Jag har varit anställd c a 22 år i FM.

Örln Michael Gunners

Det är nu dags för mig att ta reda på om det finns någon saklig grund för mitt ställningstagande. Möjligen har min internationella erfarenhet⁵ inte tillåtit mig att se alla aspekter av frågan. Svenska YO's språkkompetens kanske i själva verket står i proportion till vad som krävs av desamma i en internationell miljö.

Så uppenbarar sig den inte helt enkla sysslan att verifiera eller falsifiera mina åsikter. Jag behöver således vända mig till sådana befattningshavare som kan öka mina kunskaper inom området, och som samtidigt kan lägga sina erfarenheter som tyngd bakom sina ståndpunkter.

Nästa svårighet är att försöka fokusera problemställningen så att den kan utgöra grund för såväl frågeställningar som analys. En närmare titt på min bakgrundsbeskrivning leder mig till att kärnan i mina funderingar inte bara är själva språkkompetensen, utan även hur densamma inlärs, förädlas, specificeras och slutligen används.

Problemet handlar således om att skaffa sig kunskap inom området, med beaktande av såväl individens kompetens som situationens krav.

- Lär sig svenska officerare rätt språk och på rätt nivå?
- Vad händer sedan med denna kompetens?
- Ställer FM rätt krav på språkkompetens?
- Vad kräver egentligen förekommande och framtida situationer för språkkompetens?

I slutändan handlar det om att studera mötet mellan dessa storheter. Ellström uttrycker det senare som olika grader av *kongruens*⁶, som definierar överensstämmelsen mellan de kvalifikationskrav som ledningen officiellt ställer och arbetets faktiska kvalifikationskrav.⁷

1.3 Syfte och frågeställningar

1.3.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att få kunskap om svenska yrkesofficerares språkkompetens är relevant i förhållande till uppgifter i en internationell miljö, för att därigenom verifiera eller falsifiera mina åsikter i frågan.

Målgruppen är, förutom undertecknad, de som har såväl intresse som inflytande inom FM språkområde.

1.3.2 Frågeställningar

Huvudfrågan lyder: "Är svenska yrkesofficerares språkkompetens relevant i förhållande till uppgifter i en internationell miljö?"

⁵ Min internationella militära erfarenhet består av deltagande i internationella fältövningar (exempelvis BALTOPS, BALTIC EYE), kortare studietjänstgöring vid ett brittiskt helikopterförband samt deltagande i internationella stabsövningar. Min civila erfarenhet innefattar 2,5 års studier vid franska skolor i Belgien.

⁶ Enligt SAOL betyder kongruens likformighet, överensstämmelse.

⁷ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 41.

Örln Michael Gunners

I syfte att kunna besvara huvudfrågeställningen måste jag bryta ner densamma i ett antal delfrågor, som har koppling till använda teorier.

Mina delfrågor lyder:

- 1 Har svenska YO rätt kompetens på papperet?
- 2 Är den dokumenterade kompetensen liktydig med den som faktiskt besitts?
- 3 Är den av FM föreskrivna kompetensen relevant?
- 4 Vad tror/vet vi om vad situationen sedan kräver?
- 5 Utnyttjar svenska YO de facto sin språkkompetens i de faktiska situationer som de hamnar i eller utsätts för?

1.4 Avgränsningar

Som tidigare nämnts kommer jag inte att närmare analysera de kulturella faktorer som har anknytning till språkkompetens. Anledningen är att uppsatsen då skulle bli alltför omfattande i förhållande till det utrymme och den tid som disponeras. Jag kommer emellertid att ta upp kulturella faktorer till redovisning om det är så att respondenterna, i sina intervjuvar, har lyft fram dessa som särskilt relevanta för mina frågeställningar.

Jag kommer endast att intervjua befattningshavare som jag tror har tillräckligt bred erfarenhet för att kunna besvara mina frågor. På detta vis exkluderar jag förvisso en hel del officerare som har erfarenhet av utlandstjänstgöring på fältet. Jag väljer ändå denna väg, i syfte att kunna få tillgång till jämförbara kunskaper inom nedan specificerade internationella områden.

Uppsatsens omfångsmässiga begränsningar gör att jag i huvudsak kommer att inrikta mina intervjuer mot FN, NATO och EU. Av samma anledning kommer jag endast att behandla svenska yrkesofficerares språkkompetens. Uppsatsen omfattar således inte reservofficerare och värnpliktiga.

1.5 Tidigare forskning⁸

Den enda tidigare forskning som jag kunnat återfinna, inom ramen för språkkompetensområdet i FM, är ett enskilt arbete från 1993. Det genomfördes av Mj Mikael Mineur, dåvarande studerande vid HSK A 92/93.

Uppgiften som utredaren fick var: *”Kartlägg nuvarande språkundervisning samt lämna förslag till vilka språk vi bör kraftsamla samt var och när utbildning bör ske. Lämna även förslag till om och hur kunskapen i udda språk, d v s ej de officiella i FN, skall premieras”*.

Innan jag redovisar slutsatser från ovan nämnt arbetes sammandrag, förtjänar det att nämnas att endast arméns utbildning behandlades. Anledningen till denna avgränsning var enligt författaren utrymmesskäl. Man bör också beakta, att utredningen beskriver förhållanden som måste ses i relation till den säkerhetspolitiska kontext som Sverige då befann sig i.

⁸ Referens till: Mikael Mineur, *Enskilt arbete - Språkutbildning av officerare* (Stockholm: MHS, 1993)

Örlkn Michael Gunners

Det är inte alltid lätt att sammanfatta någon annans arbete. Författaren till utredningen må förlåta mig, om jag lyfter ur vissa fakta som bättre skulle förstås i sitt rätta sammanhang. Nedan återfinns en kortfattad redovisning av utredningens resultat, med bärighet på undertecknads uppsats.

- *”Vår nuvarande utbildning i engelska håller en genomgående hög kvalitet.”*
- *”För att kunna möta framtidens utveckling vad avser utbytet med utlandet, måste arméns inställning till tillvaratagande av en bredare språkkompetens förändras.”*
- *”Utredarens förslag är att armén i framtiden skall kraftsamla den språkliga kompetensutvecklingen till engelska och tyska eller franska enligt individens egna önskemål.”*
- *”Ryskan skall även i fortsättningen betraktas som ett viktigt språk.”*
- *”Vad gäller utbildning i ryska bör arbetsgivaren se välvilligt på språkbegåvade officerare som vill bedriva och har förutsättningar för att bedriva sådana studier. Detta kan ske antingen genom att de beviljas tjänstledighet med oavkortad lön eller att arbetsgivare betalar kursavgift och kurslitteratur till exempelvis studiecirklar.”*
- *”De officerare som kan eller vill lära sig udda språk bör premieras på motsvarande sätt som redovisats vid ryska studier...”*
- *”Utredarens förslag till ‘udda’ språk är följande:*
 - *De baltiska språken*
 - *Polska*
 - *Spanska.”*

1.6 Begrepp

1.6.1 Kompetens

Kompetensbegreppet är centralt i min uppsats, varför jag valt att här försöka göra en utförlig beskrivning av detsamma. Min slutsats, efter att ha läst om begreppet på flera ställen, är att det inte finns någon entydig definition av ”kompetens”. Jag kommer nedan att redovisa en del av de definitioner som förekommer.

Vad säger en del av uppslagsböckerna om kompetens?

I Stora Focus definieras kompetens som ”förmåga, skicklighet; befogenhet, behörighet; erforderliga kvalifikationer.”⁹ Norstedts Svenska Ordbok (1988) definierar kompetens som (tillräckligt) god förmåga (för viss verksamhet).¹⁰

⁹ Esselte Focus Uppslagsböcker AB, *Stora Focus* (Stockholm: Esselte Focus Uppslagsböcker AB, 1988), band 8, s 16.

¹⁰Ove Lind och Ewa Olstedt, *Från rutin till reflektion – Strategi för att realisera ett självförnyande utbildningssystem* (Stockholm: FHS - ILM, 2005)

Örln Michael Gunners

Nationalencyklopedin, å sin sida, beskriver formell kompetens som "... utbildning eller erfarenhet som krävs för viss tjänst eller befattning."¹¹

Vad säger FM om kompetens?

I boken Pedagogiska Grunder definieras kompetens som "... en individs (grupps) förmåga i relation till en viss uppgift (situation)."¹²

Pedagogiska Grunder hänvisar även till Handbok för personaltjänst (H Pers) där följande står att läsa:

"Kompetens är ett uttryck för skicklighet och behörighet, men är även ett mått på individens kunskaper, färdigheter, duglighet och förmåga att lösa förelagda uppgifter.

Kompetens är något som är relaterat till en handling (uppgift, roll), situationspecifikt. Kompetens måste ständigt utvecklas och förnyas för att möta nya situationer och nya krav på handling."¹³

Vidare påpekas att kompetens inte är någon egenskap som följer en person genom hela hans förvärvsliv, utan snarare måste ses i relation till en viss uppgift eller verksamhet.¹⁴

Man trycker också på att "... den kompetens som krävs i situationen ofta inte går att vare sig precist formulera eller utbilda för. Komplexiteten i verklighetens situationer och sammanhang låter sig sällan fångas, varken i teoretisk eller praktisk 'skolmässig' handling."¹⁵

Slutligen säger man att "Den största svårigheten i kvalificerade verksamheter är ofta att identifiera och definiera situationen, uppgiften eller problemet."¹⁶

Vad säger delar av den vetenskapliga expertisen om kompetens?

Kompetensbegreppet kan relateras till tre nivåer, nämligen makro, mezzo och mikro. Samhällets krav på FM (samhällsaspekterna) återfinns på makronivån, medan FM krav som organisation (verksamhetsaspekterna) finns inom mezzonivån. Kraven skall i sin tur uppfyllas på mikronivån, som är relaterad till individen i systemet (de individuella aspekterna). Kraven från makro- och mezzonivåerna utgör tillsammans kravet på mikronivån, d v s individens kompetens.¹⁷

Ellström menar att kompetens är "... en individs potentiella handlingsförmåga i relation till en viss uppgift, situation eller kontext. Närmare bestämt förmågan att framgångsrikt (enligt egna eller andras kriterier) utföra ett arbete, inklusive

¹¹ Nationalencyklopedin (Höganäs: Bra Böcker AB, 1993), band 11, s 219.

¹² Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder* (Stockholm: Försvarsmakten, 2000), s 111.

¹³ Ibid, s 111.

¹⁴ Ibid, s 111.

¹⁵ Ibid, s 112.

¹⁶ Ibid, s 112.

¹⁷ Ove Lind och Ewa Olstedt, *Från rutin till reflektion – Strategi för att realisera ett självförnyande utbildningssystem* (Stockholm: FHS - ILM, 2005)

Örln Michael Gunners

förmågan att identifiera, utnyttja och, om möjligt, utvidga det tolknings-,
handlings- och värderingsutrymme som arbetet erbjuder.”¹⁸

Ellström betonar vidare att kompetens skall (enligt ovan angivna definition) ses
som en ”relation mellan en individs förmåga i olika avseenden och en viss
uppgift (klass av uppgifter) eller ett visst arbete.”¹⁹

Kompetensen är alltså uppgiftsrelaterad. Kompetens måste således ses ur ett
perspektiv som tar hänsyn till såväl individens egenskaper som de krav och
resurser som finns i omgivningen. Vissa förutsättningar krävs för att kunna
avgöra vilken kompetens som krävs i en bestämd situation för att utföra en
bestämd uppgift. En sådan förutsättning är att empiriska studier gjorts av vilka
förmågor som uppgiften kräver av den individ som försöker lösa den.²⁰

Jag väljer att i uppsatsen utgå från Ellströms definition, eftersom jag anser att
den är tillräckligt bred och fyllig för att täcka in det som jag är intresserad av.

1.6.2 Språkkompetens

Jag har inte kunnat finna någon direkt definition av språkkompetens som
begrepp. Däremot kan man i Nationalencyklopedin återfinna en definition av
kompetens inom språkvetenskapen, där kompetens definieras som ”... det man
kan när man kan ett språk i motsats till *performans*, vad man *gör* när man
använder ett språk.”²¹ I nyss nämnda definition utvecklas begreppet vidare när
man refererar till Noam Chomsky. Den senare menar att kompetensen delvis är
medfödd och att den utgör språkvetenskapens centrala studieobjekt.
Performansen, å sin sida, kan endast studeras i ljuset av kompetensen, även om
den också påverkas av en rad andra faktorer.

För att inte hamna i en djup diskussion om kompetens versus performans, när
jag i uppsatsen definierar språkkompetens, väljer jag emellertid att utgå ifrån
det som Ellström skriver. Språkkompetens skulle då kunna definieras som en
individs potentiella förmåga att använda sina språkkunskaper i relation till en
viss uppgift, situation eller kontext.

Det handlar således inte bara om vad individen kan, utan även vad
situationen/uppgiften kräver och vilka möjligheter som individen har att
faktiskt utnyttja sina språkkunskaper.

Jag kan dock finna tecken på att språket som uttrycksmedel uppmärksammades
redan för länge sedan. ”Bokstäfr äre teckn, som mäd mångeledes hijt och dijt
dragne streck, prickar ok linier liksom afcopiera tanckan ok dess tolk, språket.
Citat av Samuel Columbus: En svensk ordskötsel 1678.”²²

¹⁸ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s
21.

¹⁹ Ibid, s 21.

²⁰ Ibid, s 21-22.

²¹ *Nationalencyklopedin* (Höganäs: Bra Böcker AB, 1993), band 11, s 219.

²² Gunilla Bergström, *Alfons ABC* (Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag, 2002).

1.6.3 Uppgifter i en internationell miljö

Med uppgifter i en internationell miljö avses här militära uppdrag, såväl på stabs- som på fältnivå där fler nationer än Sverige är inblandade. Uppdragen omfattar såväl befattningar inom som utom Sveriges gränser. Det intressanta i detta sammanhang är m a o miljöer i vilka svenska YO kan komma att använda sig av andra språk än svenska.

1.7 Disposition

Uppsatsen består av sju delar.

I den första delen skildras såväl problemets bakgrund som dess utformning. Dessutom återfinns här anledningen till varför uppsatsen skrivs och vilken tidigare forskning som gjorts inom området.

I den andra delen redovisas de mest centrala begreppen som uppsatsen kretsar kring, samt vilken teori/modell som används som vetenskapligt perspektiv.

I den tredje delen beskrivs tillvägagångssättet då det empiriska materialet har insamlats, samt förhållningssättet till detsamma. Dessutom förs en diskussion kring det empiriska materialets värde.

I den fjärde delen framställs det empiriska materialet, vilket omfattar resultatet av genomförda intervjuer.

I den femte delen genomförs en analys av det empiriska materialet med utgångspunkt i vald teori/modell. Där finns också diskussion, slutsatser samt svar på delfrågor.

I den sjätte delen förs en övergripande diskussion. Här redovisas också svar på huvudfrågan.

I den sjunde delen diskuteras hur vald teori och metod har fungerat i praktiken. Därefter finns en återkoppling till tidigare forskning samt förslag till vidare forskning inom området.

2. Teorianknytning

2.1 Inledning

Valet av ämnesområde har för mig varit relativt givet sedan jag fick klart för mig att vi skulle skriva en c-uppsats. Det som däremot har vållat mig en hel del bekymmer, har varit att komma fram till en lämplig teori med anknytning till min uppsats. Denna process beskrivs närmare i kapitel 6.3.

Under en diskussion med mina handledare, orienterade mig en av dem²³ om kompetensteorins möjligheter. Efter att ha studerat densamma kunde jag inte

²³ Docent Bo Talerud vid FHS.

Örlkn Michael Gunners

annat än att hålla med, eftersom jag ansåg att kompetens på något sätt var kärnan i mina funderingar och frågor. Härav kom alltså mitt val av teori.

2.2 Kompetensteori enligt Ellström

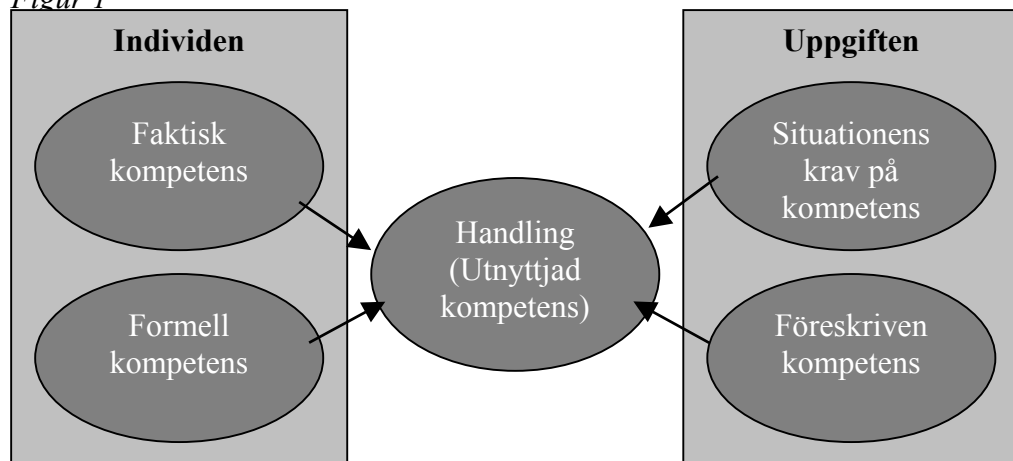
2.2.1 Inledning

Jag kommer nu att presentera en modell som sammanför begrepp och synvinklar som hänför sig till olika ”skolor” kring kompetens. Modellen åskådliggör hur skolorna kan förenas i praktiskt analysarbete. Den visar också att kompetensbegreppet inrymmer flera dimensioner, samt att dessa påverkar varandra. I vissa fall inrymmer modellen även konflikter mellan dess olika beståndsdelar.²⁴

I närmast följande underkapitel redovisas modellen översiktligt. Därefter förklaras modellens olika beståndsdelar mer ingående.

2.2.2 Kompetensmodellen²⁵

Figur 1

2.2.3 Formell kompetens

Den formella kompetensen beskrivs som ”den kompetens som förvärvats genom formell utbildning och som kan dokumenteras med betyg, intyg, diplom e d”²⁶.

Spårbarhet

Begreppet är kopplat till delfråga 1: ”Har svenska YO rätt kompetens på papperet?”.

2.2.4 Faktisk kompetens

Den faktiska kompetensen beskrivs som ”den kompetens som en individ besitter, och som han följaktligen skulle kunna utnyttja för att lösa en uppgift eller ett arbete”²⁷.

²⁴ Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder* (Stockholm: Försvarsmakten, 2000), s 137.

²⁵ Ibid, s 137. Figuren bygger på Per-Erik Ellströms modell i *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992).

²⁶ Ibid, s 143.

Örln Michael Gunners

Den faktiska (reella) kompetensen kan vara såväl likställd som mindre eller större än den formella kompetensen.

”En individs formella kompetens kan i själva verket regelmässigt antas vara skild från den reella kompetensen. Detta antagande grundas dels på förhållandet att vad som läres ut på en utbildning på olika sätt skiljer sig från vad som läres in, dels på att den reella kompetensen, per definition, även inkluderar resultatet av informellt lärande samt olika former av icke-formell utbildning.”²⁸

Spårbarhet

Begreppet är kopplat till delfråga 2: ”Är den dokumenterade kompetensen liktydig med den som faktiskt besitts?”

2.2.5 Föreskriven kompetens

”Med föreskrivna (officiella) krav avses vad ledningen säger kommer att krävas och som ligger till grund för hur utbildningen organiseras och hur verksamhetsorder, utbildningsplaner, kriterier på ‘bra’ prestation m m utformas.”²⁹

Genom ovanstående styrs vilken formell kompetens som individen skall uppnå, samtidigt som den faktiska kompetensen blir påverkad.

”Idealt sett skall de krav som ställs av utbildningsansvariga och förbandschefer motsvara de krav som den verkliga situationen kommer att ställa på individerna. Inom Försvarsmakten är det högst osannolikt att detta är fallet. För ett land som inte varit i krig på mycket länge, blir vad man tror om ett krigsförlopp med nödvändighet en fråga om mer eller mindre initierade bedömningar.”³⁰

Ellström säger att denna brist på kongruens skulle kunna bero på att ledningens kunskaper om vad olika arbeten faktiskt kräver uppvisar brister. Han menar vidare att kunskapsbristen om faktiska kvalifikationskrav knappast behöver förvåna, med tanke på de kostnader och svårigheter som är förknippade med uppgifts- eller arbetsanalyser.³¹

Spårbarhet

Begreppet är kopplat till delfråga 3: ”Är den av FM föreskrivna kompetensen relevant?”

²⁷ Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder* (Stockholm: Försvarsmakten, 2000), s 143.

²⁸ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 39.

²⁹ Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder* (Stockholm: Försvarsmakten, 2000), s 140-141.

³⁰ *Ibid*, s 141.

³¹ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 41.

2.2.6 Situationens krav på kompetens

Situationens krav på kompetens beskrivs som ”den kompetens som, i någon mening, reellt krävs för att utföra arbetet på ett framgångsrikt sätt”³².

Här nedan följer en beskrivning och kategorisering av ”vad en analys av uppgiftens krav på kompetens kan innehålla och som också militär utbildning bör svara mot”³³.

a) Uppgiftsinriktade kompetenser

- Handhavande/utförande (psykomotoriska färdigheter)
- Intellectuella färdigheter
- Social kompetens (samordning/samarbete)

b) Ideologiska/normativa kompetenser

- Känslomässiga (attityder, normer, värderingar)
- Personlighetsrelaterade (motivation, flit, pålitlighet)

c) Utvecklingsinriktade kompetenser

- Ett reflekterande förhållningssätt
- Innovationer, gränsöverskridande”³⁴

Enligt Pedagogiska Grunder är det erfarenhetsmässigt så att de utvecklingsinriktade kompetenskraven tillhör de mest eftersatta i dagens utbildning, civil som militär.³⁵

Spårbarhet

Begreppet är kopplat till delfråga 4: ”Vad tror/vet vi om vad situationen sedan kräver?”.

2.2.7 Utnyttjad kompetens

Den utnyttjade kompetensen beskrivs som ”den kompetens som individen besitter och som kommer till faktisk användning i situationen”³⁶.

”Den utnyttjade kompetensen kan, men behöver inte, sammanfalla med den faktiska. Ibland ställer uppgiften lägre krav än vad som svarar mot individens faktiska kompetens, ibland är individens faktiska kompetens otillräcklig eller ’fel’ i förhållande till vad som krävs.”³⁷

Spårbarhet

Begreppet är kopplat till delfråga 5: ”Utnyttjar svenska YO de facto sin språkkompetens i de faktiska situationer som de hamnar i eller utsätts för?”.

³² Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 38.

³³ Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder* (Stockholm: Försvarsmakten, 2000), s 139.

³⁴ Ibid, s 139.

³⁵ Ibid, s 140.

³⁶ Ibid, s 143.

³⁷ Ibid, s 142.

2.2.8 Kompetensutveckling

Ellström menar att om situationens krav på kompetens och/eller den föreskrivna kompetensen överstiger individens faktiska kompetens så föreligger ett behov av kompetensutveckling. Omvänt gäller att om individen är mer kompetent än vad arbetet faktiskt kräver, så kan detta peka på ett behov av förändrad arbetsutformning. Ellström talar då om att utnyttja kompetenser snarare än att utveckla desamma.³⁸

3. Metod

3.1 Inledning

I syfte att klarlägga mitt tillvägagångssätt då jag genomför resultatredovisning, analys och diskussion kommer jag att i följande kapitel förhålla mig till en del centrala begrepp inom metodläran. Källan till inspiration har varit ”Metodpraktikan”³⁹, ”Vad hur och varför?”⁴⁰ samt ”Rapporter och uppsatser”⁴¹

Det som kan anses ha varit styrande för min metodik är problemet med att operationalisera min frågeställning, d v s finna indikatorer. Jag har m a o försökt hitta en metod att ställa frågor på som besvarar just det som jag är intresserad av, och dessutom på ett vetenskapligt sätt.

Operationalisering går ut på att göra ett abstrakt begrepp operativt, eller mätbart. Eftersom abstrakta begrepp inte går att mäta direkt måste man komma fram till konkreta indikationer på dem. Det rör sig alltså om en slags indirekt mätning.⁴²

Nedan följer en översiktlig beskrivning av hur jag i stora drag har arbetat. Mitt arbetsschema, om man så vill.

- Söka kunskap om valt ämne i syfte att finna intressanta perspektiv och en relevant frågeställning.
- Söka efter och välja en eller flera teorier som kan hjälpa mig att analysera mina resultat.
- Utifrån vald teori/modell finna lämpliga indikatorer så att jag kan ställa rätt delfrågor. Frågorna skall sammantagna leda till att huvudfrågeställningen besvaras, samtidigt som de skall svara mot såväl teori/modell som empiriskt underlag
- Utifrån valda indikatorer bestämma ett lämpligt sätt att redovisa mitt empiriska underlag, i syfte att redovisa för frågeställningarna relevant information.

³⁸ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 43.

³⁹ Peter Esaiasson, Mikael Gilliam, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud, *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2003).

⁴⁰ Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002)

⁴¹ Jarl Backman, *Rapporter och uppsatser*, (Lund: Studentlitteratur, 1998).

⁴² Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002), s 283.

Örln Michael Gunners

- Genomföra en objektiv resultatredovisning
- Genomföra en objektiv analys av redovisat resultat m h a vald teori/modell och indikatorer.
- Genomföra en subjektiv diskussion kring de viktigaste resultaten av analysen. Därefter komma fram till slutsatser och besvara delfrågor och huvudfråga.

3.2 Deduktiv eller induktiv metod?

Min metod är varken entydigt deduktiv eller induktiv. Jag använder mig av teoretiska begrepp då jag strukturerar, insamlar, redovisar och analyserar mitt empiriska underlag. Såväl mina förväntningar (och förutfattade meningar) som min kompetensteoretiska ansats ligger till grund för valet av empiriskt material.

Som jag också nämnt i kapitlet "Problemformulering" är min avsikt att verifiera eller falsifiera mina åsikter. Detta överensstämmer väl med vad som ovan sägs om huruvida förväntningarna stämmer med verkligheten eller inte.

3.3 Teknik för faktainsamling

Min huvudmetod för att samla in fakta har varit att tillsända ett fåtal individer, med internationell erfarenhet, ett skriftligt frågeformulär via Internet. Jag har angivit att svaren med fördel kan nedtecknas i samma dokument som jag skickat, för att därefter returneras via Internet.

Frågorna har i huvudsak inte innehållit några fasta svarsalternativ. Endast i enstaka fall har frågor med svarsalternativen ja/nej förekommit. Jag har då, genom att ställa en följdfråga, försökt få en motivering till avgivet svar.

Respondenterna har alltså, vilket varit avsikten, givits en stor grad av frihet då de avgett sina svar. Ett motiv till detta är att jag inte på förhand velat styra in respondenterna i en svarsfälla, som skulle ha begränsats av min egen internationella erfarenhet och kunskap inom aktuellt område.

Ett annat motiv till att större delen av mina frågor saknar fasta svarsalternativ, hänför sig till en av minnesreglerna beträffande hur frågor och svar skall utformas. Denna ger rådet att använda öppna frågor vid sidan av de slutna. Anledningen är att "Många uppgiftslämnare känner att ett formulär där de inte får möjlighet att uttrycka sig med egna ord är en tvångströja. Detta kan leda till att de blir missnöjda och underlåter att svara på formuläret."⁴³

Jag har, genom att inte träffa respondenterna öga mot öga, undvikit den s k intervju-effekten. "Intervju-effekten innebär att intervjuarens fysiska närvaro kan medverka till att intervjuobjektet uppträder mer onormalt."⁴⁴

⁴³ Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002), s 305.

⁴⁴ Ibid, s 162.

Örln Michael Gunners

På frågan om jag genomfört en öppen eller sluten intervju så blir svaret ”någonstans mittemellan”. Jag grundar detta på de grader av strukturering som jag funnit i litteraturen. Följande alternativ, som passar väl in på min intervju, hamnar mitt på skalan mellan öppenhet och slutenhet: ”Intervjuguide med tema, fast ordningsföljd, en del fasta svarsalternativ.”⁴⁵

I syfte att få reda på om frågeformuläret fungerar, har jag genomfört en provintervju med en av respondenterna. Visserligen ger litteraturen rådet att ”Testa frågeformuläret på fyra till sex uppgiftslämnare”⁴⁶, men detta hade blivit svårt då jag vet att respondenterna sitter på sådana befattningar att tid är en stor bristvara. Flera provintervjuer hade p g a detta kanske lett till lägre svarsfrekvens när väl de ”skarpa” intervjuerna sändes ut.

3.4 Närhet eller distans⁴⁷

De respondenter som jag intervjuat består i huvudsak av individer som jag inte haft nämndvärd kontakt med tidigare. Jag anser att närhetsfaktorn så långt som möjligt är neutraliserad genom att jag använt mig av skriftliga frågeformulär.

Det är emellertid svårt att helt eliminera närhetsfaktorn. De som lämnat empiriskt underlag till mig, såväl i form av intervjusvar som av dokument, har känt till mitt uppsatsämne och har därmed haft möjlighet att styra underlaget. Jag bedömer dock att alla parter är intresserade av en så objektiv genomlysning av ämnet som möjligt, eftersom hela uppsatsens legitimitet annars skulle kunna ifrågasättas.

3.5 Kvantitativ eller kvalitativ metod

Min ansats är kvalitativ eftersom mitt underlag bygger på ord i skriven form.⁴⁸ Mina dokumentstudier genomförs genom kvalitativ tolkning. Med detta menar jag att jag försöker ”ta fram det väsentliga innehållet genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och den kontext vari den ingår”⁴⁹.

I uppsatsens analysdel studerar jag respondenternas synpunkter. Den kvalitativa ansatsen passar därför väl eftersom den ”... lägger vikt vid detaljer, nyanser och det unika hos varje uppgiftslämnare”⁵⁰

⁴⁵ Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002), s 163.

⁴⁶ Ibid, s 309.

⁴⁷ Vidare beskrivning av närhetsfaktorn återfinns i Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002), s 36-37.

⁴⁸ Jarl Backman, *Rapporter och uppsatser*, (Lund: Studentlitteratur, 1998), s 53.

⁴⁹ Peter Esaiasson, Mikael Gilliam, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud, *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2003), s 233.

⁵⁰ Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002), s 142.

3.6 Validitet och reliabilitet

3.6.1 Beskrivning av begreppen⁵¹

Validitet handlar i stora drag om att empiriskt undersöka det man på den teoretiska nivån säger sig göra.

Begreppsvaliditet handlar om överensstämmelse mellan *teoretiska begrepp* och *operationell indikator*, samt frånvaro av *systematiska fel*. För att få god resultatvaliditet måste god begreppsvaliditet kombineras med *hög reliabilitet*. Det som här beskrivits benämns ibland intern validitet.

Vad innebär då dessa begrepp?

- *Teoretiska begrepp* tolkar jag som de begrepp som ingår i såväl frågeställning som använd teori.
- *Operationell indikator* tolkar jag som empiriska analysinstrument som, utifrån frågeställning och teori, skall hjälpa mig att fokusera på rätt data.
- Med *systematiska fel* menas de fel som, på grund av felaktigt utformade indikatorer, uppträder varje gång jag genomför en undersökning.
- Med *hög reliabilitet* menas frånvaro av slumpmässiga eller osystematiska fel.

3.6.2 Vad innebär detta för min uppsats?

Jag börjar med att göra en återkoppling till mitt arbetschema (enligt pkt 3.1).

- Utifrån vald teori/modell *finna lämpliga indikatorer så att jag kan ställa rätt delfrågor*. Frågorna skall sammantagna leda till att huvudfrågeställningen besvaras, samtidigt som de skall svara mot såväl teori/modell som empiriskt underlag.
- *Utifrån valda indikatorer bestämma ett lämpligt sätt att redovisa mitt empiriska underlag*, i syfte att redovisa för frågeställningarna relevant information.
- *Genomföra en objektiv analys av redovisat resultat m h a vald teori/modell och indikatorer*.

Jag kommer alltså, efter att ha penetrerat min teori/modell, att operationalisera de teoretiska begreppen så att de på ett så precist sätt som möjligt svarar mot såväl frågeställningar som teori/modell. Om jag lyckas väl med detta kommer jag att minimera förekomsten av systematiska fel och därigenom uppnå god begreppsvaliditet. Dessutom skall jag, genom att vara så noggrann som möjligt, försöka värja mig mot slumpmässiga eller osystematiska fel. Om även detta blir framgångsrikt blir resultatet en god resultatvaliditet, vilket är det eftersträvarsvärda!

⁵¹ Peter Esaiasson, Mikael Gilliam, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud, *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2003), s 61-69.

3.7 Val av respondenter

3.7.1 Respondenterna

Respondenterna var inledningsvis sju till antalet. Beroende på hög arbetsbelastning, och därmed förknippad tidsbrist, valde två av respondenterna att avstå från att svara på intervjun. Ytterligare en respondent föll bort p g a att jag inte, av tidsskäl, kunde invänta svar på intervjun. Eftersom utvalda respondenter har en synnerligen specifik bakgrund, har jag valt att inte ersätta de som avböjt intervjun med andra respondenter.

Valda respondenter har bred erfarenhet från utlandsmissioner, somliga på stabsnivå andra på såväl stabs- som fältnivå. Deras militära grad är Överste/Kommendör och däröver. Deras samlade erfarenhet spänner över såväl EU som FN och NATO. Kraven på viss grad och erfarenhet från nyss nämnda organisationer har lett till att urvalet av respondenter blivit relativt begränsat.

3.7.2 Motivering till val av respondenter

Eftersom jag är intresserad av kunskaper från den internationella miljön, har jag valt ut sådana befattningshavare som kan tänkas ha erfarenheter av svenska YO i en internationell kontext.

Ett motiv till respondenternas militära grad är att jag velat få möjlighet att jämföra deras svar, trots att de har olika internationell erfarenhet. Detta hade varit svårt om jag blandat respondenter med erfarenhet från höga stabsbefattningar i EU och plutonchefer med erfarenhet från Kosovo.

Respondenterna är dessutom utvalda för att få representation från såväl EU som FN och NATO, samtidigt som jag velat få en spridning av färsk såväl stabs- som fälterfarenhet.

Valet av respondenter har skett i samråd med HKV GRO BEM Int⁵², som av naturliga skäl har bättre kunskap om lämpliga befattningshavare för mina frågeställningar än vad jag själv har.

3.8 Material och källkritik

För att kunna ha en rimlig möjlighet att slutföra mitt arbete på schemalagd tid, har jag valt att sätta en borte tidsgräns för insamlande av empiriskt material. Val av nämnda datum blev 2005-02-14.

De källor som jag har använt mig av i uppsatsen kan i huvudsak hänföras till följande fem kategorier (ej i prioritetsordning):

1. Litteratur som avhandlar metodik m m för rapporter och uppsatser
2. Litteratur som avhandlar olika teoretiska ansatser
3. Rapporter och statliga utredningar
4. Av FM och regering utgivna dokument
5. Respondenter som svarat på min skriftliga intervju

⁵² Ref: Monica Larsson

Örln Michael Gunners

Kategori 1 omfattar utdelad kurslitteratur samt referenslitteratur inom området, varför jag inte har någon anledning att tvivla på densamma. Möjligtvis kan en konflikt uppstå i o m att olika författare förespråkar olika metoder.

Kategori 2 omfattar till del litteratur som jag fått av mina handledare, men även sådan litteratur som hänvisas till i dessa publikationer. Inom kategorin inryms även böcker som jag funnit hänvisningar till i tidigare publicerade uppsatser. Jag får intrycket av att författarna tillhör den etablerade delen av forskningskretsen inom aktuellt ämnesområde, samtidigt som jag saknar tillräcklig teoretisk ämnesinsikt för att ifrågasätta det som skrivits.

Kategori 3 omfattar i huvudsak statliga offentliga utredningar. Jag antar även i detta fall att det som står att läsa är korrekt i sak. Det jag dock funderar över, och inte riktigt har kommit fram till, är vilken effekt och tyngd som utredningarna egentligen har haft sedan de publicerats.

Kategori 4 får anses uttrycka Regeringens och FM officiella syn, och skall därför betraktas som styrande för FM verksamhet i olika sammanhang.

Kategori 5 diskuteras närmare i kapitel 3.7. Det som jag här vill tillägga, är att ett större antal respondenter hade varit önskvärt. Jag hade då fått fler perspektiv att betrakta, samtidigt som en ökad frekvens av vissa svar hade givit större tyngd åt uppsatsens resultat.

I samband med analysen av mitt empiriska underlag hänvisar jag till en appell som författades efter ett seminarium som initierades av Skolreformutredningen. Vid seminariet, som behandlade språkfrågor inom FM, deltog en av respondenterna till min intervju. Här uppstår en ur källkritisk synvinkel något märklig situation, eftersom jag ställer respondentens svar mot appellens resultat. Om man hårdrar det hela, skulle man kunna säga att jag jämför respondenten med sig själv. Jag har emellertid, trots detta faktum, valt att göra så eftersom respondenten var en av tjugotre deltagare, som dessutom representerade olika instanser. I appellen framgår inte heller vem som tyckte vad.⁵³

3.9 Analysmetod

Analysen kommer att genomföras genom att belysa det empiriska underlaget ur synvinklar som framgår i såväl litteratur som dokument.

4. Resultatredovisning

4.1 Inledning

I följande kapitel kommer jag att redovisa de svar som inkommit som resultat efter min skriftliga intervju. För att bättre förstå resultaten, kommer jag att

⁵³ Skolreformutredningen, FHS ILM, MHS Karlberg, *Femton förslag som stärker språken inom Försvarmakten* (Stockholm: 2003).

Örlkn Michael Gunners

inleda med att redovisa den del av intervjun där vissa bakgrundsfakta klarläggs.⁵⁴

I början av varje frågeblock finns en referens som skall tydliggöra dess spårbarhet. Därefter följer själva frågorna och svaren på desamma.

4.2 Intervju

4.2.1 Redovisning av bakgrundsfakta till intervjun

Nedan återfinns en tabell som är en egen, kortfattad, sammanställning av vilka språkkompetenskrav som ställs inför och efter FM nivåhöjande utbildningar.⁵⁵

Avsikten är att ge en uppfattning om dagsläget, i syfte att underlätta besvarandet av intervjufrågorna.

Tabell 1

STANAG nivå	Kortfattad beskrivning	Skolsteg	Grad
1	Kunna rutinmässiga fraser som täcker basbehovet vid resor samt beställning av mat och husrum. Kunna ge enkla anvisningar och begära hjälp och upplysningar.		
2	Kunna utföra enklare rutinarbeten, t ex lämna upplysningar/instruktioner och diskutera projekt inom väl kända ämnesområden; kan ofta inte betydelsen av ord, men kan snabbt lära sig.	Inträdeskrav till yrkesofficersprogrammet och i stort kompetens efter genomfört dito. Inträdesprov till taktiskt program. STANAG 2,5 är inträdesprov till Stabsprogrammet.	Fk Lt Kn
3	Klarar konversation i alla praktiska och sociala situationer, samt yrkesmässiga diskussioner inom kända områden.	Uppnådd nivå efter genomgången stabsprogram. Miniminivå för att få tjänstgöra i NATO-stab. Inträdeskrav till Chefsprogram.	Mj Örlkn
4	Har bred kompetens i att uttrycka sig på ett exakt och adekvat sätt i olika ämnen och situationer.		
5	Är på alla sätt i språkfärdighetshänseende helt likställd med en infödd talare. Denna nivå kan inte uppnås genom utbildning och kan normalt endast uppnås av infödda talare som genomgått det aktuella landets mellan- och högstadienivåer.		

⁵⁴ Intervjun i sin helhet återfinns som bilaga 1.

⁵⁵ Den kompletta STANAG tabellen beskrivs i samband med att hela intervjun redovisas som bilaga.

Örln Michael Gunners

De nivåer som återfinns i tabellen refererar till STANAG (Standard Language Profile Descriptors). I realiteten beskriver man sedan fyra färdigheter: höra, tala, läsa och skriva. Resultatet blir alltså en fyrsiffrig kombination. I intervjun kan ni välja mellan att generalisera till en siffra för att beskriva en kompetensnivå, alternativt ge en mer utförlig beskrivning om ni exempelvis anser att det är viktigare att kunna läsa och höra än att tala.

4.2.2 Resultat av frågor kopplade till "Formell kompetens"

Spårbarhet

Frågeställningen är kopplad till delfråga 1: "Har svenska YO rätt kompetens på papperet?". En utförligare beskrivning av formell kompetens återfinns i kapitel 2.3.3.

Frågor

1. Anser du att svenska YO's formella språkkompetens är relevant? (enligt tabellen under pkt 3)
2. Om svaret på ovanstående är nekande – Vilka förändringar skulle du vilja göra?
3. Anser du att svenska YO saknar formell kompetens inom ett eller flera språk?
4. Om svaret på ovanstående är jakande – Vilket/vilka språk tycker du saknas och vilka nivåer anser du krävs?
5. Har du några övriga kommentarer kopplade till formell kompetens?

Resultat av frågor

Respondenterna anser, med ett undantag, att de formella språkkompetenskraven i engelska är relevanta. En respondent menar att kraven är för lågt ställda, och att STANAG 4 borde gälla fr o m mj/örln nivå, i syfte att kunna klara av engelska som arbetsspråk i en internationell stab.

Samtliga tycker att franska är ett språk där ytterligare språkkompetens borde finnas. Här finns dock en skillnad i svaren, som pekar på alltifrån formella krav (STANAG 2 eller STANAG 3), till att endast ett begränsat urval officerare borde satsa på detta språk.

En respondent anser att tyska kan vara ett komplement/alternativ till franska, medan en annan respondent menar att ryska skulle kunna utgöra ett annat viktigt alternativ.

En erfarenhet från arbetet i EUMS⁵⁶, är att i snitt lades "... ca 10 % av befintlig arbetstid på att utbilda i språk (mest franska) som officerarna skulle haft med sig i bagaget."

"Generellt kan väl sägas att nivå 3 krävs för vanligt arbete, t ex att utröna andra länders positioner i vissa frågor. När det gäller förhandlingsfrågor om texter

⁵⁶ EU Militära Stab

Örln Michael Gunners

och lydelse krävs en betydligt högre nivå, t ex för att kunna skilja på betydelsen av samma ord på engelska och franska.”

Övriga kommentarer:

- Låt de ”språkbegåvade” satsa på franska och tyska.
- ”... en känsla av att språkkunskaperna är ganska så ojämna och att vi ofta släpper igenom för svaga elever som sedan aldrig kommer ikapp.”
- De formella kraven behövs och skall följas bättre.
- ”Vi borde STANAG testa våra officerare i syfte att ge dem formell behörighet.”

4.2.3 Resultat av frågor kopplade till ”Faktisk kompetens”

Spårbarhet

Frageställningen är kopplad till delfråga 2: ”Är den dokumenterade kompetensen liktydig med den som faktiskt besitts?”. En utförligare beskrivning av faktisk kompetens återfinns i kapitel 2.3.4.

Frågor

1. Anser du att den faktiska språkkompetensen hos svenska YO ligger i nivå med deras formella dito?
2. Om svaret på ovanstående fråga är nekande – Tycker du att den faktiska språkkompetensen i allmänhet överstiger den formella, eller tvärtom?
3. Vad tror du i så fall att en eventuell differens beror på och hur anser du att man borde minska den?
4. Har du några övriga kommentarer kopplade till faktisk kompetens?

Resultat av frågor

Åsikterna om huruvida den faktiska språkkompetensen ligger i nivå med den formella är tudelade. Hälften av respondenterna menar att dessa sammanfaller, medan den andra hälften menar att den faktiska språkkompetensen understiger den formella.

För att minska ovanstående klyftor föreslås fler övningar där ”... engelska lärare deltar för att specifikt ge feedback på språket”. En annan synpunkt är att mer undervisning i engelska borde genomföras, även om lärarkapaciteten är begränsad.

Tre av fyra respondenter menar vidare att kunskaperna i engelska språket är lägre än den allmänna föreställningen. Den avvikande uppfattningen pekar på att kunskaperna ligger i nivå med densamma. Här anses att vi behöver bli bättre och tränas inför varje ny uppgift. En respondent menar att många officerare i själva verket inte ens är bra på svenska, vilket understöds av en annan respondents kommentarer under punkt 4.2.7, andra stycket.

En respondent menar att problemet är ganska generellt, i bemärkelsen att andra nationers officerare ofta har samma problem. Beroende på nationalitet kunde de bristande språkkunskaperna hänföras till såväl franska som engelska, vilket i sin tur kunde leda till risk för missuppfattningar. ”Man får inte glömma att i en

Örln Michael Gunners

internationell stab måste man kunna uttrycka sig med precision skriftligt och muntligt.”

Övriga kommentarer:

”Faktisk kompetens beror även på social kompetens och modet att försöka uttrycka sig även om man inte behärskar språket till 100 %. Detta är enklare inom rent militära kretsar men det kan vara svårare i det diplomatiska umgänget, eftersom diplomater generellt har bättre språkkunskaper (i synnerhet i franska) än militärer.”

4.2.4 Resultat av frågor kopplade till ”Föreskriven kompetens”

Spårbarhet

Frageställningen är kopplad till delfråga 3: ”Är den av FM föreskrivna kompetensen relevant?”. En utförligare beskrivning av föreskriven kompetens återfinns i kapitel 2.3.5.

Frågor

1. Vilken föreskriven språkkompetens anser du bör gälla för att en svensk YO skall komma ifråga för befattningar på stabsnivå inom ramen för ett FN-/EU-/eller NATO-uppdrag?
2. Vilken föreskriven kompetens anser du bör gälla för de YO som tjänstgör ”på fältet” inom ramen för ett uppdrag som ovan?
3. Anser du att de föreskrivna kraven på språkkompetens som ställs på svenska YO ligger i nivå med vad som krävs (krävdes) för att klara sina åligganden inom ditt område?
4. Har du några övriga kommentarer kopplade till föreskriven kompetens?

Resultat av frågor

Respondenterna anser över lag att det är gällande kompetens-/befattningskrav vid aktuell stab som skall vara styrande för urval och tillsättning. Detta finns föreskrivet och kraven brukar ligga på STANAG 3. Enligt en respondent kan kraven gå upp till STANAG 4.

Här menas även att ”Eftersom NATO kräver engelska 3 kan vi inte gärna ha högre. Men ju högre desto bättre.”

Vidare framförs att EU/FN i framtiden troligen kommer att ”... kräva franska på någon nivå (i synnerhet i Bryssel och i fält).”

Alla svar utom ett anger att motsvarande nivå på språkkompetens för tjänstgöring på fältet bör ligga på STANAG 3. En respondent menar dock att detta ”Beror på nivån, men en bataljonschef och andra nyckelpersoner bör klara STANAG 4”.

Övriga kommentarer:

En respondent anser att de föreskrivna kraven efter att ha genomgått FHS ChP bör vara STANAG 4.

Örln Michael Gunners

En annan synpunkt som framkommer är att: ”Det finns en tendens från vissa länder att driva upp kraven. Detta kan i sin tur kopplas till att chefer varit missnöjda med officerares förmåga i engelska. De har därför ibland en uppfattning om att man skall höja kraven när det i själva verket är så att individen inte når nivå 3 t ex.” Respondenten vidareutvecklar sitt resonemang under punkt 4.2.7, tredje stycket.

4.2.5 Resultat av frågor kopplade till ”Situationens krav på kompetens”

Spårbarhet

Frågeställningen är kopplad till delfråga 4: ”Vad tror/vet vi om vad situationen sedan kräver?”. En utförligare beskrivning av situationens krav på kompetens återfinns i kapitel 2.3.6.

Frågor

1. Ser du något sätt att öka träffsäkerheten när det gäller att prognostisera vilken språkkompetens som kan krävas i internationella uppdrag?
2. Hur anser du att man skulle kunna få en adekvat koppling mellan föreskriven språkkompetens och situationens krav på språkkompetens?
3. Har du några övriga kommentarer kopplade till situationens krav på kompetens?

Resultat av frågor

Samstämmighet råder om att engelska är det språk som även framgent måste behärskas. Som måttstock bör, säger en respondent, kraven enligt STANAG användas. Dessa värderas i BILC⁵⁷

Flera respondenter pekar på behovet av att intervjua de som har varit/är ute på internationella uppdrag, i syfte att få en ökad koppling mellan föreskriven språkkompetens och situationens krav på densamma. ”En kontinuerlig uppföljning är nog nödvändig.” Härigenom skulle man också få ett instrument för att bättre kunna prognostisera framtida språkkompetensbehov. En förutsättning, menar en respondent, är dock att man lyssnar på dem som har erfarenhet och låter dem få inflytande över processen.

Man pekar även på behovet av att ”... analysera språkraven i potentiella konfliktområden. Man kan möjligtvis fundera på vilka länder som har sådana intressen att de vill ta på sig rollen som leading nation – då kommer språkbehov som ett brev på posten.”

För att kunna förutse framtida behov menar en respondent att man borde göra en analys av vilka typbefattningar FM kommer att besätta i framtiden. Här påpekas dock att olika antaganden ger olika behov. Ett medlemskap i exempelvis NATO ”... skulle innebära att 20-50 % av YO-kåren kommer att arbeta på engelska”. Å andra sidan skulle ett hårdare engagemang inom EU öka ”... kraven på franska såväl i Bryssel som i missioner”.

⁵⁷ BILC (Bureau for International Language Co-ordination) är ett NATO-lett samarbetsorgan för språkfrågor.

Örln Michael Gunners

En annan respondent anser att man i mycket god tid har möjlighet att utse officerare som skall tillträda befattningar i t ex EUMS eller EU-delegationen. Detta leder i sin tur till att officerare "... kan ges adekvat tid för språkträning. Detta är bara en fråga om god administration och god vilja".

Övriga kommentarer:

"Vissa situationer kräver native speakers och då måste man ha tillgång till sådan kompetens, t ex tolkar, eller officerare med engelska som eget språk."

"Antalet situationer är oändligt så kraven måste vara mer generella."

4.2.6 Resultat av frågor kopplade till "Utnyttjad kompetens"

Spårbarhet

Frågeställningen är kopplad till delfråga 5: "Utnyttjar svenska YO de facto sin språkkompetens i de faktiska situationer som de hamnar i eller utsätts för?". En utförligare beskrivning av utnyttjad kompetens återfinns i kapitel 2.3.7.

Frågor

1. Anser du att de svenska YO som du har erfarenhet av har haft tillräcklig språkkompetens för att klara av för dem kända/välbekanta situationer inom ramen för internationella uppdrag? (om inte – exemplifiera gärna)
2. Anser du att de svenska YO som du har erfarenhet av har haft tillräcklig språkkompetens för att klara av för dem okända/uppkomna situationer inom ramen för internationella uppdrag? (om inte – exemplifiera gärna)
3. Är det enligt din erfarenhet så att svenska YO faktiskt använder den språkkompetens som de besitter, eller tenderar de att lösa situationer/uppgifter på andra sätt (exempelvis genom tolkar/genom att helt undvika situationer där de kan få problem genom bristande språkkompetens)?
4. Har du några övriga kommentarer kopplade till utnyttjad kompetens?

Resultat av frågor

Samtliga respondenter anser att språkkompetensen i stort varit tillräcklig för att klara av för officerarna kända/välbekanta situationer.

En respondent tillägger dock att "... när det hettar till och är bråttom vid exempelvis stridsledning på radio är vi inte tillräckligt bra och det är bara praktisk övning som kan ändra på det."

När det gäller att klara av för officerarna okända/uppkomna situationer är svaren inte lika entydiga. Svaren spänner här allt ifrån "Ja i de allra flesta fall" till "Nej", via "Det är svårt att svara på".

I samband med ovanstående fråga påpekar en respondent att "... många situationer kunnat sluta bättre med bättre språkkompetens inte minst i lokala språk. Det är dock ett för högt krav att ställa." Respondenten ger även exempel på framgång då man haft tillgång till officerare som var "flytande" i franska språket.

Örln Michael Gunners

På frågan om officerarna faktiskt använder den språkkompetens som de besitter, anser respondenterna att så oftast är fallet. Dock förekommer undantag och en kommentar i sammanhanget gör gällande att "... ibland borde man faktiskt utnyttja tolk mer".

Övriga kommentarer:

"Mer övning och praktik så att alla vågar prata."

4.2.7 Resultat av frågan "Ytterligare kommentarer kopplade till språkkompetens"

Bakgrund

Avslutningsvis i intervjun fick respondenterna möjlighet att lämna kommentarer enligt ovanstående.

Resultat av fråga

En respondent menar:

"Det finns en tendens att tro att man inte behöver svenskan som grund för språkförståelse. I NBF⁵⁸ arbetet hittas många exempel. Critical information blir kritisk information istället för avgörande. Critical vulnerabilities blir kritiska sårbarheter istället för avgörande svagheter. Vad står egentligen command and control för? Vad är operational control på svenska? Idag används många uttryck utan att det finns ett svenskt uttryck och förstår man inte begreppet på svenska använder man det fel även på originalspråket."

En annan respondent anser:

"Vi får inte glömma att vi har en unikt hög kompetens i språk tack vare det vi får med oss i vårt svenska skolsystem samt våra kulturella influenser. Till skillnad från många andra länder kan vi därför nå hög nivå med i sammanhanget mycket begränsade utbildningsinsatser. De flesta andra länder har särskilda militära språkskolor. Och om man har ett steg för högt på STANAG kraven så kan det rendera i ytterligare ett års extra studier för aktuella elever. Detta är således väldigt kostnadsdrivande. Det är dock allmänt känt och mina egna erfarenheter stämmer överens med detta. De som inte kan nyttja engelska obehindrat på chefpositioner och i internationellt stabsarbete får begränsat inflytande på arbetet. Om det dessutom blir skarpa situationer med tidspress så "rundas" den personal som inte kan hantera språket."

I en annan respondents kommentar står att läsa att "FM bör utnyttja tolkskolan samt aktivt följa upp officerares språkkunskaper".

Slutligen, en respondents kommentarer angående tjänster inom FN-systemet:

"FN har inga direkt mätbara, motsvarande Nato:s STANAG-krav, på språkkunskap. Vid ansökan till tjänster inom FN-systemet, men inom den svenska utlandsstyrkan, dvs. om man fortfarande har nationen som arbetsgivare, skall den sökande gradera sin förmåga att förstå, tala och skriva respektive språk. Det görs enligt följande uppmaning: "Languages spoken/written; indicate proficiency as intermediate, advanced, very good".

⁵⁸ Nätverks Baserat Försvar

Örln Michael Gunners

Vid anställning av FN, dvs. när man får FN som arbetsgivare, används den s.k. P 11 blanketten. Där står - vid sidan av modersmålet - ”Other languages: read, write, speak, understand”. Och så skall den sökande fylla i antingen ”Easily” eller ”Not Easily” under varje.

Självklart blir detta föremål för egna, personliga värderingar. FN kontrollerar dock de som söker tjänst inom FN med långa, och i flera fall komplexa intervjuer, på de språk som sökanden har angivit att han/hon behärskar.

Och det är, har det sports mig, vid intervjuerna som många av våra sökande faller ifrån. Inte bara det att det i regel saknas FN-erfarenhet eller insikt om FN; förmågan att prata om strategiska ting på främmande språk är ofta bristfällig. Eller åtminstone sämre än konkurrenterna”.

4.3 Sammandrag av resultatkapitlet

Här nedan återfinns en mycket kortfattad redovisning av intervjuretatsresultatet. Av redovisningen framgår inte, av utrymmesskäl, alla nyanser som framkommit av respondenternas svar. En genomläsning av kapitlet i sin helhet rekommenderas.

Huvuddelen av respondenterna anser att de formella kompetenskraven i engelska språket är relevanta. De tycker dock att ytterligare språkkompetens borde finnas, främst i franska, men även andra språk kan vara aktuella. Vidare anses att det finns brister i språkkompetens när officerare tillträder internationella befattningar, samt att officerare bör STANAG-testas i syfte att ge dem formell behörighet.

Åsikterna om den faktiska språkkompetensen är tudelade. Somliga menar att densamma understiger den formella kompetensen, medan andra menar att dessa kompetenser sammanfaller. Vidare framkommer att officerarna inte är så kunniga i engelska språket som de tror och att de även uppvisar brister i svenska språket.

Respondenterna anser att den föreskrivna språkkompetensen skall kopplas mot aktuella befattningskrav i internationella staber. Meningarna angående den föreskrivna kompetensnivån i olika språk divergerar något, men den bör även fortsättningsvis ligga på minst STANAG 3. Synpunkter framförs även beträffande tendenser att driva upp kraven, i stället för att tillse att gällande krav efterlevs.

Av svaren framkommer vidare att engelska är det viktigaste språket att behärska, men att analyser av framtida behov behöver göras. Ett komplement till analyser är att tillvarata erfarenheter från de som varit ute på internationella uppdrag.

Svaren ger vid handen att svenska YO språkkompetens i stort varit tillräcklig för att klara av för dem kända situationer. Brister finns dock när det gäller att språkmässigt hantera okända och akuta situationer.

Örln Michael Gunners

Synpunkter framförs även om bristande begreppsförståelse, i synnerhet vid översättning till/från främmande språk. Vidare anses att svenskar har en god språklig grund att stå på, vilket är en fördel då man betraktar vidare utbildningsbehov. Avslutningsvis framkommer att svenska YO ofta faller på bristande kunskaper i engelska språket vid anställningsintervjuer till FN.

5. Analys, diskussion, slutsatser och besvarande av delfrågor

5.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att analysera redovisat empiriskt underlag. Jag kommer att fortsätta på den inslagna vägen, genom att använda mig kompetensmodellen för att strukturera min analys. Det är dock viktigt att ta nämnd modell för vad den är, nämligen ett sätt att förenkla verkligheten i ett försök att förklara densamma.

Jag kommer att analysera empirin genom att använda mig av sådan litteratur som har en koppling till ämnesområdet. På detta vis blir alltså det empiriska materialet betraktat utifrån olika synvinklar, som hjälper mig att få en djupare förståelse om detsamma.

5.2 Formell kompetens

5.2.1 Analys av svar kopplade till "Formell kompetens"

De avgivna svaren tyder på, förvisso med ett undantag, att de formella krav som ställs på kunskaper i engelska språket är relevanta. Kraven skall i alla fall inte vara lägre.

Samtliga respondenter anser att FM borde satsa på utbildning i fler språk än engelska. Här är man överens om att franska ligger närmast till hands, men även tyska och ryska kan vara alternativ. Skolreformutredningen stöder dessa tankar när den skriver om den internationella anpassningen. "Ökade kontakter med länder i vårt närområde, främst inom EU, gör att studier av även ett andra utländskt språk bör uppmuntras för delar av officerskollektivet"⁵⁹.

Ovanstående utredning pekar vidare på att man bör ge specifik utbildning inför olika missioner, som komplement till att man ökar den allmänna kunskapen om EU.⁶⁰

För att kunna utröna andra länders positioner i vissa frågor, och för att kunna delta i förhandlingar med desamma, anses att minst STANAG 3 krävs. Skolreformutredningen styrker uppfattningen när den i sitt betänkande skriver att man som officer behöver vara såväl välutbildad som bildad, d v s "... ha en

⁵⁹ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 48-49.

⁶⁰ Ibid, s 47.

Örln Michael Gunners

förmåga att förmedla sina kunskaper i en ickemilitär miljö, ha kunskap om dem man samverkar med och en förmåga att uppfatta och förstå andras argument. Vid krishantering är detta särskilt tydligt då man möter representanter för ”non governmental organisations” (NGO), politiker och diplomater. I den internationella verksamheten, bl a vid fredsfrämjande insatser, tillkommer kulturskillnader och språkbarriärer som ställer ytterligare krav på officerens kompetens⁶¹.

Som korsreferens till ovanstående kan nämnas det betänkande som ”Kommittén för svenska språket” lämnat. Där belyser man förhållandet genom att lyfta fram risken för att tillgången till information, och möjligheterna till insyn och påverkan, försämras för dem som inte behärskar engelska och franska. Åsikten framförs i samband med att man diskuterar svenskans ställning som EU-språk.⁶²

Under övriga kommentarer kopplade till formell kompetens framkommer synpunkten att man skall låta de språkbegåvade satsa på franska och tyska. Frågan diskuterades under det språkseminarium som gick av stapeln på MHS Karlberg 2002, och som sedermera resulterade i en appell (hädanefter appellen). Resultatet blev att man i appellen föreslog att officerare/kadetter, med förkunskaper i franska och tyska, redan vid rekryteringen till officersutbildning skall ”... identifieras, uppföljas och ’sponsras’, så att de under olika steg kan erbjudas språkutbildning⁶³”.

I appellen finns även stöd för påståendet att de formella kraven behövs och skall följas bättre. ”Om man inom FM har baskrav för fysiska prestationer, bör man även ha motsvarande krav i engelska. Om jag förväntas springa en mil på viss tid så skall jag också förväntas kunna skriva en enklare rapport på engelska.”⁶⁴

Vidare anser en respondent att man bör STANAG-testa våra officerare i syfte att ge dem officiell behörighet. I den i bakgrunden nämnda ”Beslut om Reformens mål och strategi”, står det att ”Personalen skall ha tillräckligt goda språkkunskaper för att kunna arbeta integrerat med internationella förband”. Som exempel på medel nämns deltagande i internationella certifieringsövningar.⁶⁵

Jag är osäker på om ovanstående certifiering även avser språkkunskaper enligt STANAG.

⁶¹ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 62-63.

⁶² Regeringskansliet, *SOU 2002:27 - Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (Stockholm: Regeringskansliet, 2002), s 100.

⁶³ Skolreformutredningen, FHS ILM, MHS Karlberg, *Femton förslag som stärker språken inom Försvarsmakten* (Stockholm: 2003), s 2.

⁶⁴ *Ibid*, s 1.

⁶⁵ Försvarsmakten, HKV, *Beslut om reformens mål och strategi* (Stockholm: FM, 2004), s 8.

5.2.2 Diskussion kring formell kompetens

Beträffande den formella kompetensen i engelska språket, är respondenterna överlag överens om man skall ha minst STANAG 3 som kravnivå. Jag delar den uppfattningen. Bekymret i sammanhanget är att kunskapsnivån inte följs upp. Det kan gå många år mellan ett språktest och en mission...

Jag tycker att en bra jämförelse görs i appellen, när författarna undrar varför FM är så noga med fysiska baskrav och inte med språkkunskaper. En officers kompetens består ju rimligen av en mängd olika delkompetenser, som var för sig borde följas upp. Vad hjälper det att man har bra kondition om man inte kan kommunicera? De tidigare nämnda certifieringsövningarna torde vara ett ypperligt tillfälle att även genomföra språktest.

När det gäller franska och tyska ställer FM idag, mig veterligen, inga formella krav. Skolreformutredningen anser att utbildning i andra utländska språk än engelska bör uppmuntras för delar av officerskollektivet. Vackra ord – men hur omsätts de sedan i praktisk handling? Man kan ju säga att en del av målet uppfylls, eftersom endast *delar av officerskollektivet* studerar vid FHS där sådan språkutbildning bedrivs. Jag är dock övertygad om att det i resten av FM finns mängder av språkbegåvade officerare, vars språkkompetens inte tas tillvara. Problematiken belyses även i appellen, där man talar om att tillvarata officerens språkkompetens.

Skolreformutredningen vill se mer av missionsspecifik utbildning. Detta skulle kunna vara ett sätt att komma till rätta med de bristfälliga missionsförberedelser som, enligt en respondents erfarenhet, ledde till att utbildningsinsatser genomfördes vid EUMS istället för i Sverige.

5.2.3 Slutsatser av formell kompetens

- Den av FM föreskrivna formella språkkompetensen är relevant.
- FM bör bli bättre avseende uppföljning av formell språkkompetens.
- FM bör genomföra mer omfattande utbildning i franska och eventuellt tyska.
- FM bör genomföra missionsspecifik språkutbildning.
- FM borde genomföra språkcertifiering enligt STANAG.

5.2.4 Svar på delfråga 1

Delfråga 1:

Har svenska YO rätt språkkompetens på papperet?

Svar på delfråga 1:

Som kraven på språkkompetens är utformade idag så är svaret **ja**. Kraven skulle dock behöva anpassas enligt punkt 5.2.3.

5.3 Faktisk kompetens

5.3.1 Analys av svar kopplade till faktisk kompetens

Respondenterna anser att den faktiska språkkompetensen i bästa fall ligger i nivå med den formella. Ellström menar, å sin sida, att en individs formella kompetens i regel kan antas vara skild från densammes faktiska kompetens.⁶⁶

I de fall där den faktiska kompetensen understiger den formella dito, tolkar jag Ellström som att behov av kompetensutveckling föreligger. Risken för nämnda förhållande gäller "... framför allt individer med arbeten, med små eller inga möjligheter till lärande och kompetensutveckling"⁶⁷.

Som förslag på åtgärder för att minska ovan nämnda klyftor nämns fler övningar och mer undervisning, även om lärarkapaciteten är en gränssättande faktor. Skolreformutredningen menar att "Kompetens byggs upp och utvecklas genom lärande, träning och praktisk tillämpning av kunskaper"⁶⁸. I appellen föreslås samtidigt att "FM bör skapa ett system för bibehållandet/vidmakthållandet av språkutbildningen mellan olika skolsteg, eftersom den aktiva färdigheten gradvis går förlorad under längre uppehåll"⁶⁹.

Tre av fyra respondenter anser att officerare inte är lika bra på engelska språket som de tror. En parallell kan här dras till den civila utbildningssidan. Där konstateras att "... många lärare och studenter överskattar sina kunskaper i engelska och därmed kanske lite väl lättvindigt överger svenskan till förmån för engelskan"⁷⁰.

Påståendet att många officerare inte ens är bra på svenska finner stöd i appellen. Där konstateras att militära studerande i olika skolsteg uppvisar brister i det egna språket och att förkunskaperna blir allt sämre, vilket i sin tur leder till allt större lärar-/instruktörsinsatser. För att komma tillrätta med problemet vill man ställa tydliga krav på språkkunskaper, även i svenska. Samtidigt önskas fler övningar i skriftlig framställning där relevant kritik ges.⁷¹

I ett svar görs en koppling mellan faktisk kompetens och social dito. Att denna koppling är viktig att ta hänsyn till framgår i litteraturen. Sveiby menar att den sociala kompetensen är en av fem delar som sammantaget utgör en individs totala kompetens. Han skriver att man är kompetent i en viss social miljö, och att man tappar delar av sin kompetens om man byter miljö.⁷²

⁶⁶ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 39.

⁶⁷ Ibid, s 39 och 43.

⁶⁸ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 35.

⁶⁹ Skolreformutredningen, FHS ILM, MHS Karlberg, *Femton förslag som stärker språken inom Försvarsmakten* (Stockholm: 2003), s 2.

⁷⁰ Regeringskansliet, *SOU 2002:27 - Mål i mun - Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (Stockholm: Regeringskansliet, 2002), s 83.

⁷¹ Skolreformutredningen, FHS ILM, MHS Karlberg, *Femton förslag som stärker språken inom Försvarsmakten* (Stockholm: 2003), s 1 och 3.

⁷² Karl-Erik Sveiby, *Kunskapsflödet - Organisationens immateriella tillgångar* (Stockholm: Svenska Dagbladets Förlags AB, 1995), s 107-108.

Örln Michael Gunners

Även Ellström lyfter fram de sociala kvalifikationerna när han diskuterar arbete som bl a utförs i samverkan mellan personal. Han säger att ”Viktiga kvalifikationer ligger därför i förmågan att kommunicera med andra och lösa kontinuerligt uppkommande uppgifter och problem i samverkan med andra ...”⁷³. Den sociala kompetensen är alltså, enligt min tolkning, intimt förknippad med språkkompetensen.

5.3.2 Diskussion kring faktisk kompetens

Om den faktiska kompetensen i bästa fall ligger i nivå med den formella dito tolkar jag det som att den i många fall understiger densamma.

Om den faktiska kompetensen understiger den formella bör man genomföra kompetensutveckling. Som riskkategori nämns individer med små eller inga möjligheter till lärande. Det tål att funderas på om svenska YO inte faller in i nämnda kategori, m h t att språkutbildning i huvudsak endast förmedlas vid nivåhöjande utbildningar.

Jämförelsen med den civila utbildningssidan avseende hur man uppfattar sina kunskaper i engelska språket kan tolkas som långsökt. Jag tror att en närmare undersökning skulle ge vid handen att officerare och civila i detta sammanhang är lika goda ”kålsupare”. Åtminstone borde en självkritisk granskning av förhållandet göras.

Att officerare inte är så bra på svenska språket som de faktiskt borde vara är för mig överraskande. Enligt utredningen ”Mål i mun”, som refereras till under punkt 5.3.1, har svenska ungdomar idag problem med svenska språket. Många av dessa ungdomar kommer sedan in i FM, där krav ställs på att de kan formulera sig på svenska. Jag delar därför uppfattningen att FM bättre borde följa upp även dessa språkkunskaper.

Jag tror vidare att den sociala kompetensens betydelse inte kan överskattas. Officerare bör därför förberedas bättre för att utnyttja sin språkkompetens i andra miljöer än de normalt verkar i. Detta kan exempelvis göras genom studietjänstgöring vid utländska förband och staber.

5.3.3 Slutsatser av faktisk kompetens

- FM bör genomföra underhållande språkutbildning i såväl svenska som engelska mellan de nivåhöjande skolstegen.
- FM bör genomföra regelbundna språkstest i syfte att kontrollera att officerarnas språkkompetens håller vad den lovar.
- FM bör i större utsträckning än idag medge studietjänstgöring vid utländska förband och staber.

5.3.4 Svar på delfråga 2

Delfråga 2:

Är den dokumenterade kompetensen liktydig med den som faktiskt besitts?

⁷³ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 58.

Örln Michael Gunners

Svar på delfråga 2:

Hälften av respondenterna anser att svaret är ja, medan den andra hälften menar att så inte är fallet. Samtidigt påpekas att svenska YO inte är så bra på engelska som de tror, och att det även finns betydande kompetensbrister i svenska språket. M h t detta blir svaret på delfrågan huvudsakligen **nej**.

5.4 Föreskriven Kompetens

5.4.1 Analys av svar kopplade till "Föreskriven kompetens"

Respondenterna anser att det är för varje befattning gällande krav som skall vara styrande för urval och tillsättning. Det är m a o svårt att generalisera den föreskrivna kompetensen, eftersom den varierar från fall till fall. En synpunkt är att vi inte gärna kan ha högre krav på kunskaper i engelska än de som NATO de facto ställer (STANAG 3).

Det finns dock åsikter, från en respondent, om att ju högre krav dess bättre. En annan anser att kraven kan höjas ett steg till STANAG 4. Jag tolkar detta som att somliga anser att gällande krav duger, men att de gärna får skärpas till en aning. Svaren är egentligen ganska liktydiga på denna punkt, oavsett om man betraktar stabs- eller fältbefattningar.

I svaren står även att läsa att det finns tendenser till att driva upp kraven, istället för att tillse att gällande krav efterlevs. Ellström beskriver detta när han resonerar kring skillnader mellan föreskrivna kompetenskrav och faktiska dito. Han skriver att en möjlig anledning till fenomenet, kan vara en "... strävan från arbetsgivare eller en viss yrkesgrupp att påverka ett arbetes eller en arbetsplats status genom att förändra de officiellt föreskrivna kvalifikationskraven. En annan möjlig förklaring kan vara den 'inflation' vad gäller krav på formella kvalifikationer, som kan följa i spåren på en ökad tillgång på utbildad arbetskraft på arbetsmarknaden"⁷⁴.

5.4.2 Diskussion kring föreskriven kompetens

Om NATO kräver en viss nivå av språkkompetens så anser jag att denna kan betraktas som en miniminivå. Det borde m a o inte föreligga några formella hinder för att ställa högre krav på svenska officerare som skall tjänstgöra på mer kvalificerade befattningar. Därmed inte sagt att kraven behöver höjas generellt.

I sammanhanget bör beaktas att motsvarande krav som beskrivs ovan även finns på språkkunskaper i franska. Kanske även i tyska? Det finns alltså all anledning att låta fler officerare än vad som är fallet idag genomföra militära språktest i franska.

Diskussionen om tendenserna att driva upp språkraven, samt konsekvenserna därav, är intressant. Huruvida det rör sig om en önskan att höja statusen på vissa befattningar eller en allmän inflation låter jag vara osagt. Hur det än är

⁷⁴ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 41.

Örln Michael Gunners

med den saken, så borde ju kraven kunna höjas där så krävs förutsatt att det är väl motiverat.

5.4.3 Slutsatser av föreskriven kompetens

- FM bör låta dagens föreskrivna kompetenskrav gälla i enlighet med vad exempelvis NATO kräver.
- FM bör höja kraven på språkkompetens där så är väl motiverat.
- FM bör ställa krav på, och språktesta, fler officerare i franska (och tyska?).

5.4.4 Svar på delfråga 3

Delfråga 3:

Är den av FM föreskrivna kompetensen relevant?

Svar på delfråga 3:

Den föreskrivna kompetensen är i huvudsak relevant, även om den behöver ses över och kompletteras. Svaret på frågan är alltså **ja**.

5.5 Situationens krav på Kompetens

5.5.1 Analys av svar kopplade till "Situationens krav på kompetens"

Respondenterna är eniga om att engelska är det språk som i första hand måste behärskas. Uppfattningen stöds till fullo av Skolreformutredningen. Där sägs att "Den internationella anpassningen gör att alla officerare måste kunna kommunicera med andra nationers officerare och ta och ge order på främmande språk. Engelska är i dessa sammanhang det helt dominerande språket och det som alla officerare, i varierande men i allt högre utsträckning, måste behärska"⁷⁵.

Skolreformutredningen pekar även på behovet av att ständigt följa upp balansen mellan den formella kompetensutvecklingen och den utvecklade kompetens som erhålls genom tillämpning. Utredningen menar vidare att anpassning måste ske till såväl omvärldsutvecklingen som andra relevanta utvecklingstendenser.⁷⁶

Ovanstående kan också kopplas till kommentarer som lämnats, av flera respondenter, avseende behovet av erfarenhetsuppföljning och analys av språkkrav i potentiella konfliktområden.

En respondent skriver att antalet situationer är oändliga och att kraven därför måste vara generella. En annan menar att man borde göra en analys av vilka typbefattningar som FM kommer att besätta i framtiden, men pekar samtidigt på svårigheten att göra detta m h t att olika antaganden ger olika behov.

⁷⁵ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 47.

⁷⁶ *Ibid*, s 43-44.

Örln Michael Gunners

Skolreformutredningen lyfter fram komplexiteten i detta. Man säger att osäkerheten om utvecklingen samt ”Försvarsmaktens svårighet att i god tid och mer konkret se utvecklingstendenser försvårar en bedömning av de framtida behoven av utbildning”⁷⁷.

Även Ellström menar att analys och beskrivning av kompetenskrav tillhör den svårare skolan, även om skenet kan bedra. ”Denna enkelhet är dock skenbar när man ser närmare på de data som är nödvändiga för att i praktiken kunna utföra sådana analyser. Härvid krävs nämligen ett omfattande empiriskt arbete för att insamla och analysera data om olika arbetsuppgifters kvalifikationskrav (en analys på uppgiftsnivå), och sedan sätta dessa i relation till data om personalens kompetens (en analys på individ-/gruppnivå).”⁷⁸

Av ett svar framkommer uppfattningen att det finns brister beträffande den språkutbildning som ges officerare innan de tillsätter utlandstjänster. Jag kan nu inte bedöma hur Skolreformutredningens förslag har omsatts i praktiken. Där står dock tydligt att ”Inför insatser krävs befattningsrelaterad utbildning. Denna kan utgöras av utbildning för att höja den ’allmänna internationella kompetensen’ samt av specifik utbildning inför en operation”⁷⁹.

En aspekt som slutligen tas upp är att låta erfarenhet få mer utrymme. Att så borde ske poängteras i följande skrivning ”Den erfarenhet som finns hos äldre kollegor ute i organisationen ger handfasta erfarenheter”⁸⁰. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att man bättre borde såväl värdesätta som tillvarata den erfarenhet som de facto finns i organisationen och ”lyss till de äldre”.

5.5.2 Diskussion kring situationens krav på kompetens

Den prioritering som idag görs avseende utbildning i utländska språk verkar vara korrekt, eftersom den till fullo stöds av såväl respondenter som Skolreformutredning.

Problemet verkar snarare kretsa kring svårigheter förknippade med att förutse vilka språk som officerare kommer att behöva behärska utöver engelskan. Här lyfter man fram såväl säkerhetspolitiska som instrumentella osäkerheter. Med instrumentella osäkerheter menar jag medel och metoder, som med tillräckligt stor säkerhet kan förutse framtida språkbehov.

Det verkar som om vi hamnar i en diskussion om språkutbildning skall ges ”i tid” eller ”ifall”. Jag tror att det senare förhållningssättet måste vara styrande. Snabbutbildning i språk är en svår sak, om man vill nå en språkkompetens som sträcker sig utöver artighetsfraser och att fråga efter vägen till närmaste mäss. Våra truppers liv hänger på detta. Därför måste ett mer långsiktigt, ”ifall”-tänkande, vara det dominerande i språkutbildningsfrågor.

⁷⁷ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 63.

⁷⁸ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 43.

⁷⁹ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 54.

⁸⁰ *Ibid*, s 53.

Örln Michael Gunners

Att lyssna till, och tillvarata, erfarenheter från såväl äldre som mer erfarna kolleger torde vara en självklarhet. Jag delar därför den uppfattning i frågan som framförs av en respondent. FM borde skärpa kraven och samtidigt öka förutsättningarna för kunskaps- och erfarenhetsöverföring. Om så sker, borde rimligtvis också ett system som ger adekvat språkutbildning inför utlandstjänstgöring kunna åstadkommas.

5.5.3 Slutsatser av situationens krav på kompetens

- FM bör fortsätta med att i första hand utbilda i engelska språket.
- FM bör spetsa till verktygen för att kunna förutse framtida språkbehov.
- FM bör implementera ”ifall” som ledstjärna i språkfrågor.
- FM bör öka förutsättningar och krav för att tillvarata erfarenheter.

5.5.4 Svar på delfråga 4

Delfråga 4:

Vad tror/vet vi om vad situationen kräver?

Svar på delfråga 4:

Svaret på frågan blir tudelat. Vi vet tillräckligt mycket för att kunna gå vidare med engelska som första språkval. Vi behöver skaffa en större och bättre verktygslåda för att kunna prognostisera framtida språkbehov.

5.6 Utnyttjad Kompetens

5.6.1 Analys av svar kopplade till ”Utnyttjad kompetens”

En respondent menar att vi inte är tillräckligt bra när det hettar till. Hans recept för att råda bot på detta är mer övning. Förhållandet mellan övning och praktik lyfts fram av Skolreformutredningen, som pekar på att fortsättningsutbildning (tidigare repetitionsutbildning) numera är en bristvara. Övningsverksamheten blir därför, menar utredningen, än viktigare för den enskilde officerens kompetensutveckling. Detta till trots kan alla inte beredas plats för att delta i den årliga övningsserien. Utredningen föreslår vidare att den teoretiska utbildningen kan praktiseras under mer realistiska förhållanden (internationella övningar).⁸¹

Beträffande språkkompetens för att klara av för officerarna kända/välbekanta situationer tyder svaren på stor samstämmighet. Uppfattningarna angående officerarnas förmåga att språkmässigt hantera för dem okända/uppkomna situationer divergerar dock kraftigt. Förhållandet kanske beror på respondenternas olika erfarenhet. Någon entydig analys har jag dock inte kunnat göra.

I ett svar efterlyses bättre kunskaper i lokala språk, även om kravet anses för högt att ställa. En enkät, där bl a nämnda problem behandlades, har besvarats

⁸¹ Regeringskansliet, *SOU 2003:43 - Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten* (Stockholm: Regeringskansliet, 2003), s 53-54.

Örlkn Michael Gunners

av soldater och officerare ingående i tio svenska mekaniserade bataljoner med erfarenhet från Bosnien. Ett resultat lyder: "About half the personnel stressed preparation items that concerned tools for better understanding the situation they worked in. Knowledge of the local language and understanding of the traditions and values of different population groups were felt by many to be aspects they could have more preparation in before travelling to the service area. More practice in using NATO terminology was also emphasized by many"⁸². Respondentens uppfattning stöds alltså av ca 2900 personer (av totalt 5856 respondenter).

Slutligen vill en respondent se flera övningar så att alla vågar prata. Ellström diskuterar frågan om varför personer med relevant kompetens inte har möjlighet att utnyttja densamma i sitt arbete. Han menar att en begränsning i individens subjektiva handlingsutrymme kan vara en av flera orsaker till fenomenet. Detta, säger han, skulle i sin tur kunna kopplas till bristande självförtroende.⁸³

5.6.2 Diskussion kring utnyttjad kompetens

Diskussionen om förmågan att hantera kända eller okända situationer är svår, eftersom sådana situationer är väldigt svårdefinierade. Om svaren i detta fall varit svårtolkade, så får nog detta hänföras till frågornas natur snarare än till respondenternas förmåga att svara.

Förhållandet mellan övning och praktik är intressant, i synnerhet som FM under ett antal år inställt/reducerat övningar av ekonomiska skäl. Att FM borde genomföra fler övningar, gärna med internationella samarbetspartners, står nog utom allt tvivel. Att övning ger färdighet är ju dessutom ingen nyhet. Analysen ger vid handen att bristen på övning nu börjar ge negativa resultat. FM måste ta sig ur denna negativa spiral, om inte liv skall förloras på kuppen. Jag återkommer något till frågan under punkt 7.3, Förslag till vidare forskning.

Kunskaper i lokala språk är uppenbarligen en annan bristvara. Troligen finns redan språkkompetens från många konfliktområden i organisationen, inte minst tack vare att FM blir alltmer mångkulturell. Jag undrar här hur pass väl denna förmåga omhändertas av FM. Jag nöjer mig emellertid med att lyfta upp frågan, eftersom jag inte vet hur densamma hanteras av FM.

Gällande modet att våga prata på främmande språk så är jag benägen att hålla med Ellström. Han säger att bristande självförtroende kan vara en avgörande faktor i sammanhanget. På flera förband inom FM har särskilda temaveckor införts, då exempelvis all stridsledning sker på engelska. Jag tror att modellen är bra och att den säkert kan utvecklas till att bli än mer sofistikerad. Övning ger som sagt var färdighet, som i sin tur ger självförtroende...

⁸² Eva Johansson, *From a Blue Beret to a Green Helmet: The Backpack of Swedish Peacekeepers Serving Under the UN and NATO in Bosnia-Herzegovina* i Eva Johansson, *The Unknown soldier- A portrait of the Swedish peacekeeper at the threshold of the 21st century* (Karlstad: Karlstad Universitet, 2001), s 19.

⁸³ Per-Erik Ellström, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet* (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1992), s 42.

5.6.3 Slutsatser av utnyttjad kompetens

- FM bör öka antalet övningar och ge möjlighet till fler officerare att delta.
- FM bör gå vidare med inventering av språkkompetens inom organisationen.
- FM bör genomföra fler övningar där främmande språk används.

5.6.4 Svar på delfråga 5

Delfråga 5:

Utnyttjar svenska YO de facto sin språkkompetens i de faktiska situationer som de hamnar i eller utsätts för?

Svar på delfråga 5:

Svaret på frågan är, enligt min tolkning av intervjuresultatet, **ja** när det gäller kända/välbekanta situationer.

Gällande okända/uppkomna situationer ger intervjuresultatet inte något entydigt svar. Konsekvensen blir att svaret blir både **ja och nej**. Det något heltäckande svaret, hänförs till vad som framkommit om brister förknippade med utebliven övningsverksamhet, samt svagt självförtroende i samband med utövandet av främmande språk.

5.7 Ytterligare kommentarer

5.7.1 Analys av svar kopplade till "Ytterligare kommentarer kopplade till språkkompetens"

En respondent menar att det finns en tendens att tro att svenskan inte behövs som grund för språkförståelse. Detta leder i sin tur till sämre förståelse för, och användning av, begrepp. Under punkt 5.3.1 har jag analyserat en liknande synpunkt, som rörde officerares kunskaper i svenska språket. I nästa stycke fokuserar jag därför på själva begreppsförståelsen.

Their menar att den språkliga kommunikationen utgör en fundamental del av vägarna till kunskap i arbetslivet. Det finns dock språkliga barriärer, i form av semantiska eller vokabulära hinder, som kan försvåra processen. Det handlar såväl om att förstå innebörden i de använda orden som att förstå att ord har olika innebörd för olika personer.⁸⁴

Jag tolkar det som att respondenten menar att den bristfälliga respekten för det svenska språket leder till att man fastnar i den språkliga barriären. Detta leder i sin tur till att man har för dålig språkkunskap för att använda olika begrepp på rätt sätt.

En annan åsikt behandlar språket som instrument för att få inflytande på arbetet. Respondenten menar att begränsade språkkunskaper i engelska leder till begränsat inflytande och, i värsta fall, inget inflytande alls. Kommittén för svenska språket stödjer synpunkten, när den säger att olikheter i tillgången till

⁸⁴ Siv Their, *Det pedagogiska ledarskapet* (Mariehamn: Mermerus Ab Oy, 1999), s 117-118.

Örlkn Michael Gunners

språket skapar maktklyftor. Regeringen ställer sig också bakom påståendet, då den i direktiven till nämnda kommitté skriver att makten i sina olika former i hög grad utövas genom språket.⁸⁵

5.7.2 Diskussion kring ytterligare kommentarer

Att förstå innebörden av begrepp på svenska, och att kunna översätta dessa från och till främmande språk, är ytterst väsentligt. Min erfarenhet från stabsövningar, i Sverige och Frankrike, gör gällande att väldigt mycket tid kan förloras om man inte har en ensad bild om centrala begrepps innebörd.

Svenska officerare får nu lära sig att planera enligt metod GOP⁸⁶. Tyvärr förmedlas inte alltid en samstämmig version av begreppens betydelse. Detta kan till viss del bero på att metoden är relativt ny i Sverige. Jag har uppfattat att FHS ambition i sammanhanget är att ge studenterna en bred begreppsbakgrund, och en förståelse för att begreppet har olika tolkningar i olika länder. Detta är en lovvärd målsättning. Till slut måste utbildarna ändå enas om en översättning av begreppen, som dessutom överensstämmer med våra internationella samarbetspartners uppfattning. Om detta inte görs kan resultatet bli att studenterna fortsätter att vara ”Förbryllade, men på en högre nivå”.

Beträffande språk och makt är frågan man borde ställa sig hur mycket, eller till vilken grad, Sverige vill kunna påverka. Som en direkt följd av svaret följer sedan målsättningar och ambitioner beträffande språkutbildning av officerare. Det handlar således om ett aktivt val. Ett passivt förhållningssätt i frågan torde leda till ganska nedslående resultat.

5.7.3 Slutsatser av ytterligare kommentarer

- FM bör tillse att ensning av begreppsfloran existerar och efterlevs.
- FM bör bestämma sig för graden av inflytande som man vill att svenska officerare skall ha i internationella sammanhang, och sedan anpassa språkutbildningen därefter.

6. Övergripande diskussion, samlade slutsatser och svar på huvudfråga

6.1 Övergripande diskussion

När jag började skriva uppsatsen så trodde jag att den till övervägande del skulle komma att handla om språkkompetens i engelska, franska och tyska. Jag har istället blivit överraskad av ett av uppsatsens resultat – nämligen att officerare uppvisar så pass stora brister redan i svenska språket. Detta är givetvis inte acceptabelt.

FM internationella frågor handlar väldigt mycket om antal soldater, ekonomi, teknik, taktik m m. Som gammal stridsledare har jag full förståelse för att man

⁸⁵ Regeringskansliet, *SOU 2002:27 - Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (Stockholm: Regeringskansliet, 2002), s 59-60.

⁸⁶ Guidelines for Operational Planning

Örlkn Michael Gunners

måste ha grepp om dessa och andra storheter, för att kunna förbereda sig för det som komma skall. Men alla dessa soldater och officerare måste ju kunna kommunicera med sina internationella samarbetspartners. Jag har i tidigare avsnitt (5.7.1 och 5.7.2) resonerat kring makt och språk. Jag befarar att Sverige kommer att bli utan något större inflytande, om FM inte tar frågor om språkkompetens på större allvar än man verkar göra idag.

Ju mer jag har läst i dokument och studerat litteratur kring språkfrågor, desto mer konfunderad har jag blivit. Det är trots allt helt fantastiskt att så många goda och potenta utredningar, intentioner, förslag, appeller m m har resulterat i så lite. Det får mig att ställa frågan: **Vem bryr sig?** Någonstans måste det ju brista, eftersom så många av respondenternas svar får så starkt stöd i litteraturen. Om fallet hade varit det motsatta, att uppsatsens resultat hade visat på förhållanden som inte tidigare varit kända, hade jag känt mig mindre orolig. Då hade FM haft nya problem att ta tag i, inte gamla...

Detta leder mig, inte helt osökt, till nästa diskussionspunkt. Kommer vi att hinna öka officerarnas språkkompetens i tid, i syfte att förbereda dem på tjänster i internationella staber och förband? Kommer de att hinna bli tillräckligt duktiga på främmande språk för att ha mer än begränsat inflytande på arbetet? Ovanstående stycke får mig tyvärr att säga nej. Tänk efter – Hur fort kan man egentligen lära sig exempelvis franska STANAG 3, och när borde vi i så fall ha börjat för att hinna i tid?

Nu har jag resonerat kring en del av mina funderingar och farhågor. Finns det då ingenting positivt? Jo, visst finns det. Det som kan rädda situationen, är att det finns personal för språkutbildning som brinner för dessa frågor och som dessutom håller hög klass. Jag är imponerad av dessa individers engagemang. Jag vet att de dessutom finner stöd från vissa befattningshavare i FM, inte minst inom Battle Group konceptet. Det som nu gäller är att söka stöd högre upp i organisationen och på bredare front. FM måste vara den part som visar ett större intresse!

Språkfrågorna behöver bli något mer än de är idag. De behöver lyftas från att vara mjuka och relativt nedtonade frågor. De måste bli kontroversiella frågor, som utgör en förutsättning för vårt framtida internationella engagemang. Först då, kommer de att få den uppmärksamhet som de förtjänar.

6.2 Samlade slutsatser

Här nedan redovisas, i oredigerad form, en sammanställning av i uppsatsen dragna slutsatser. Den kan också ses som ett förslag till åtgärdslista från författarens sida.

Slutsatser av formell kompetens

- Den av FM föreskrivna formella språkkompetensen är relevant.
- FM måste bli bättre avseende uppföljning av formell språkkompetens.
- FM bör genomföra mer omfattande utbildning i franska och eventuellt tyska.
- FM bör genomföra missionsspecifik språkutbildning.

Örln Michael Gunners

Slutsatser av faktisk kompetens

- FM bör genomföra underhållande språkutbildning i såväl svenska som engelska mellan de nivåhöjande skolstegen.
- FM bör genomföra regelbundna språktest i syfte att kontrollera att officerarnas språkkompetens håller vad den lovar.
- FM bör i större utsträckning än idag medge studietjänstgöring vid utländska förband och staber.

Slutsatser av föreskriven kompetens

- FM bör låta dagens föreskrivna kompetenskrav gälla, i enlighet med vad exempelvis NATO kräver.
- FM bör höja kraven på språkkompetens där så är väl motiverat.
- FM bör ställa krav på, och språktesta, fler officerare i franska (och tyska?).

Slutsatser av situationens krav på kompetens

- FM bör fortsätta med att i första hand utbilda i engelska språket.
- FM bör spetsa till verktygen för att kunna förutse framtida språkbehov.
- FM bör implementera ”ifall” som ledstjärna i språkfrågor.
- FM bör öka förutsättningar och krav för att tillvarata erfarenheter.

Slutsatser av utnyttjad kompetens

- FM bör öka antalet övningar och ge möjlighet till fler officerare att delta.
- FM bör gå vidare med inventering av språkkompetens inom organisationen.
- FM bör genomföra fler övningar där främmande språk används.

Slutsatser av ytterligare kommentarer

- FM bör tillse att ensning av begreppsfloran existerar och efterlevs.
- FM bör bestämma sig för graden av inflytande som man vill att svenska officerare skall ha i internationella sammanhang, och sedan anpassa språkutbildningen därefter.

6.3 Svar på huvudfrågan

Jag har, under punkt 1.3.2, angivit att huvudfrågan är nedbruten i ett antal delfrågor, i syfte att kunna besvara densamma. I syfte att skapa en bättre överblick återges därför delfrågorna och deras svar, innan jag besvarar huvudfrågan.

Delfrågor med svar

Delfråga 1:

Har svenska YO rätt språkkompetens på papperet?

Svar på delfråga 1:

Som kraven på språkkompetens är utformade idag så är svaret **ja**. Kraven skulle dock behöva anpassas enligt punkt 5.2.3.

Örln Michael Gunners

Delfråga 2:

Är den dokumenterade kompetensen liktydig med den som faktiskt besitts?

Svar på delfråga 2:

Hälften av respondenterna anser att svaret är ja, medan den andra hälften menar att så inte är fallet. Samtidigt påpekas att svenska YO inte är så bra på engelska som de tror, och att det även finns betydande kompetensbrister i svenska språket. M h t detta blir svaret på delfrågan huvudsakligen **nej**.

Delfråga 3:

Är den av FM föreskrivna kompetensen relevant?

Svar på delfråga 3:

Den föreskrivna kompetensen är i huvudsak relevant, även om den behöver ses över och kompletteras. Svaret på frågan är alltså **ja**.

Delfråga 4:

Vad tror/vet vi om vad situationen kräver?

Svar på delfråga 4:

Svaret på frågan blir tudelat. Vi vet tillräckligt mycket för att kunna gå vidare med engelska som första språkval. Vi behöver skaffa en större och bättre verktygslåda för att kunna prognostisera framtida språkbehov.

Delfråga 5:

Utnyttjar svenska YO de facto sin språkkompetens i de faktiska situationer som de hamnar i eller utsätts för?

Svar på delfråga 5:

Svaret på frågan är, enligt min tolkning av intervjuresultatet, **ja** när det gäller kända/välbekanta situationer.

Gällande okända/uppkomna situationer ger intervjuresultatet inte något entydigt svar. Konsekvensen blir att svaret blir både **ja och nej**. Det något heltäckande svaret hänförs till vad som framkommit om brister förknippade med utebliven övningsverksamhet, samt svagt självförtroende i samband med utövandet av främmande språk.

Sammanfattning av delfrågornas resultat

Med ledning av svaren på ovanstående delfrågor konstaterar jag att svenska YO har rätt språkkompetens på papperet. Deras faktiska språkkompetens, inte minst vad gäller svenska språket, understiger dock deras formella dito. Den språkkompetens som FM föreskriver är i huvudsak relevant, men är i behov av översyn. Jag konstaterar vidare att FM utbildningsinsatser i engelska språket ligger rätt i tiden, men att prognosverktygen för behov av framtida språkkompetens måste utvecklas. Slutligen finner jag att svenska YO's språkkompetens är tillräcklig för att hantera för dem kända situationer, men behöver förmodligen kompletteras för att bättre kunna hantera okända dito.

Örln Michael Gunners

Huvudfråga:

Är svenska yrkesofficerars språkkompetens relevant i förhållande till uppgifter i en internationell miljö?"

Svar på huvudfråga:

Svaret på huvudfrågan blir således ja, så länge svenska YO rör sig i miljöer där deras faktiska språkkompetens inte utmanas av annat än i huvudsak för dem kända situationer. Om även övriga situationer skall kunna hanteras framgångsrikt krävs sannolikt kompletterande språkutbildningsinsatser.

7. Teori- och metodlämplighet

7.1 Vald teoris lämplighet

Inledningsvis hade jag för avsikt att studera hur FM språkutbildning bör utformas, för att möta de krav som ställs i samband med internationella uppgifter år 2010. Det visade sig emellertid att jag i så fall skulle ägna mig åt det som kallats "Enskild utredning". När man på FHS bestämde att det var en uppsats på c-nivå som gällde, förändrades även villkor och krav på vetenskaplighet i samband med uppsatsarbetet.

Jag fick således skifta fokus från "Hur-frågor" till "Vad/Varför-frågor". I samband med detta blev jag också varse om kraven på att använda sig av teorier och modeller i sitt arbete. Detta föranledde en intensiv jakt på lämpliga analysinstrument.

Därefter tänkte jag använda mig av ett organisationsteoretiskt perspektiv för att närma mig min empiri. Jag ansåg att det fanns fog för att ställa sig frågan "Vad eller vem är det som egentligen styr FM språkorganisation – intressenterna eller huvudmannen?". Ganska nöjd med min ansats tog så kontakt med två aktade professorer⁸⁷ inom organisationsområdet. Det visade sig att ingen av dem tyckte att organisationsteorin var särskilt lämplig i förhållande till min frågeställning. Jag fick däremot förslag om att professionsteorin skulle kunna tänkas utgöra en bättre ansats.

Jag kontaktade så den person⁸⁸ som föreslagits. Resultatet blev att min problemformulering, och frågeställning, inte ansågs ha någon klar koppling till det professionsteoretiska området (heller).

Slutligen fastnade jag, som tidigare nämnts, för kompetensteorin. Såvitt jag kan bedöma har det visat sig vara ett lyckat val. Den modell som jag använt mig av (se figur 1), har fungerat mycket väl som instrument för att kunna strukturera uppsatsens olika delar. I själva analysdelen har jag förvisso fått komplettera densamma med annan litteratur och dokumentation, men modellen har ändå utgjort min viktigaste ledstjärna.

⁸⁷ Professor Bengt Abrahamsson vid FHS och Professor Jon Aarum Andersen vid Växjö Universitet

⁸⁸ Anna Bolin vid FHS

7.2 Vald metods lämplighet

När det gäller insamling av kvalitativa data, så anses den öppna intervjun vara särskilt lämplig ”a) när relativt få enheter undersöks; b) när vi är intresserade av vad den enskilda individen säger; c) när vi är intresserade av hur individen tolkar och lägger mening i ett speciellt fenomen.”⁸⁹

Ovanstående text talar för att jag borde ha genomfört en öppen intervju, eftersom mina avsikter stämmer överens med alla alternativ (a-c). Den öppna intervjun kräver emellertid, enligt min uppfattning, en aktiv dialog mellan intervjuare och respondent. Eftersom jag inte har haft möjlighet att träffa alla mina respondenter, p g a deras arbetssituation och geografiska läge, har denna metod därmed varit utesluten.

Jag skulle också kunna ha använt mig av telefonintervjuer. Jag har emellertid inte uppfattat att respondenterna har ansett detta vara ett gångbart alternativ. Huvudskälet är respondenternas tidsbrist, även om en del av dem har visat sig ha större tillgänglighet än andra.

En av respondenterna som föll bort hade civil bakgrund med erfarenhet från FM utlandsmissioner. Det var olyckligt att jag inte hann få in detta svar, eftersom det hade kunnat belysa militär språkkompetens ur en annan synvinkel.

Enligt anvisningar i litteraturen måste man ”... utforma frågorna så korrekt som möjligt, det vill säga försöka undvika att själva frågorna ger upphov till oönskade resultat”⁹⁰. Man kan i detta sammanhang säga att jag lyckats hjälpligt. Det är svårt att ställa öppna frågor med krav på jämförbara resultat. Svarefrekvensen på vissa frågor visar ganska tydligt var bristerna har funnits. Som tur var, gav min provintervju en kraftig fingervisning om hur att inte ställa frågor. Efter en ganska omfattande modifiering av min intervju, anser jag att frågorna ändå blev ”tillräckligt bra” för att få den information som jag eftersökte. Fler provintervjuer hade sannolikt gett ännu bättre resultat, men tid till detta fanns som sagt inte.

8. Återkoppling till tidigare forskning samt förslag till vidare forskning

Återkoppling till tidigare forskning

Tidigare forskning, som redovisats i kapitel 1.5, uppvisar vissa likheter med aktuell uppsats. Detta gäller i synnerhet de främmande språk som i huvudsak bör prioriteras, men även de facto att befintlig språkkompetens måste tillvaratas bättre.

Förslag till vidare forskning

I jakten på empiriskt material fick jag tillgång till ett omfattande statistiskt underlag, som visade resultaten av antagningsprov i engelska till FHS SP och

⁸⁹ Dag Ingvar Jacobsen, *Vad, hur och varför? - Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (Lund: Studentlitteratur, 2002), s 160-161.

⁹⁰ Ibid, s 282.

Örln Michael Gunners

FHS ChP 1999-2004. Statistiken har sammanställts av FHS Språkavdelning⁹¹. Tyvärr har jag inte, av utrymmes och tidsskäl, kunnat behandla materialet i min uppsats.

Icke desto mindre, har en högst översiktlig jämförelse visat på en del märkliga samband. Under nämnda tidsperiod har i genomsnitt 8,7 % av sökanden till FHS SP och 6,7 % av sökanden till FHS ChP underkänts vid antagningsproven i engelska. Det märkliga är att det största antalet underkända sammanföll till år 2001, då ca 15 % underkändes till bägge utbildningarna. Även de bästa resultaten, i detta fall minsta procentsatsen underkända, sammanföll i tid (2004). Endast 3,4 % respektive 0,7 % underkändes då.

Frågan som man kan ställa sig, är vilka utbildningar/övningar som genomfördes/inte genomfördes innan antagningsproven gjordes. Man kan kanske komma fram till hur vissa övningar direkt påverkar språkkompetensen.

Oavsett om man väljer ovanstående perspektiv eller något annat, torde underlaget kunna utgöra basen för intressanta forskningsresultat.

Ett annat intressant forskningsområde skulle kunna utgöras av en internationell jämförelse av de resultat som jag kommit fram till i denna uppsats.

9. Källor

Abrahamsson, Bengt och Andersen, Jon Aarum. 2002. *Organisation – att beskriva och förstå organisationer*. Malmö: Liber AB.

Backman, Jarl. 1998. *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, Gunilla. 2002. *Alfons ABC*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag.

Ellström, Per-Erik. 1992. *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Esaiasson, Peter, Gilliam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wängnerud, Lena. 2003. *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Esselte Focus Uppslagsböcker AB, band 8. 1988. *Stora Focus*. Stockholm: Esselte Focus Uppslagsböcker AB.

Försvarmakten, HKV. 2004. *Beslut om reformens mål och strategi*. Stockholm: Försvarmakten.

Försvarmakten. 2000. *Pedagogiska Grunder*. Stockholm: Försvarmakten .

⁹¹ Referens: Mara Kreslina, FHS ILM Språkavdelning.

Örln Michael Gunners

Jacobsen, Dag Ingvar. 2002. *Vad, hur och varför? – Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Eva. 2001. *The Unknown soldier- A portrait of the Swedish peacekeeper at the threshold of the 21st century*. Karlstad: Karlstad Universitet.

Kallenberg Kjell, Larsson Gerry (red.). 2003. *Direkt ledarskap*. Värnamo: Fälth & Hässler.

Lind, Ove och Olstedt, Ewa. 2005. *Från rutin till reflektion – Strategi för att realisera ett självförnyande utbildningssystem*. Stockholm: FHS – ILM (under tryck)

Mineur, Mikael. 1993. *Enskilt arbete - Språkutbildning av officerare*. Stockholm: MHS.

Nationalencyklopedin, band 11. 1993. Höganäs: Bra Böcker AB.

Regeringen. 2004. *Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Försvarmakten*. Stockholm: Regeringen.

Regeringskansliet. 2002. *SOU 2002:27 - Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Stockholm: Regeringskansliet.

Skolreformutredningen, FHS ILM, MHS Karlberg. 2003. *Femton förslag som stärker språken inom Försvarmakten* (Stockholm).

Statens Offentliga Utredningar. 2003. *SOU 2003:43, Ett reformerat skolsystem för Försvarmakten*. Stockholm: Regeringskansliet.

Sveiby, Karl-Erik. 1995. *Kunskapsflödet – Organisationens immateriella tillgångar*. Stockholm: Svenska Dagbladets Förlags AB.

Their, Siv. 1999. *Det pedagogiska ledarskapet*. Mariehamn: Mermerus Ab Oy.

Bilaga 1 – Skriftlig intervju

1. Bakgrund

1.1 Bakgrund till intervjun

Studerande vid FHS Chefsprogram skall skriva en uppsats på c-nivå. Min uppsats, vars bakgrund beskrivs nedan, handlar om språkkompetens. En kritisk punkt i uppsatsskrivandet är att använda sig av ett relevant empiriskt underlag. Min avsikt är att insamla svar från befattningshavare som har erfarenhet från internationella uppgifter, och som samtidigt kan uttala sig om andra nivåer än sin egen. Valet har fastnat på högre befattningshavare som tjänstgjort inom ramen för EU/FN/NATO. Jag vore således väldigt tacksam om jag kunde få dina svar på nedanstående frågeställningar.

Gott om tid är det som vanligt ont om. Jag har haft en del svårigheter att hitta en relevant teorikoppling till mitt uppsatsområde. Till slut har mina handledare godkänt ”Kompetensteori” som ett lämpligt analysinstrument. Mina nästkommande uppsatsveckor är v506-v508, varför jag ber dig att besvara frågorna så snart som möjligt. Om du, av en eller annan anledning, inte kan/vill medverka, så ber jag dig att meddela mig detsamma snarast möjligt så att jag kan tillställa någon annan befattningshavare intervjun. I uppsatsen kommer jag inte, av etiska skäl, att referera till era namn. Jag kommer istället att använda mig av pseudonymer, exempelvis ”respondent 1”. På detta vis garanteras ni anonymitet, även om en mycket initierad läsare kan tänkas lista ut vem som svarat. Vänligen meddela mig om ni inte tycker att detta är tillfyllest. Frågorna kan med fördel besvaras i detta dokument, vilket sedan returneras till: michael.gunners@fhs.mil.se.

1.2 Bakgrund till uppsatsen

Försvarsmakten (hädanefter FM) genomgår en omfattande transformation, som det idag populärt benämns. Transformationen från invasions- till insatsförsvar medför, förutom förändrade uppgifter, även utmaningar kopplade till kompetensområdet. FM har tidigare i huvudsak dimensionerats utifrån hotet från öster, samtidigt som neutralitetspolitiken och alliansfriheten har varit styrande. Konsekvensen har varit att Sverige, relativt självständigt, har kunnat organisera sina militära styrkor och formulera egna målsättningar för FM verksamhet.

Trenden går mot ett ökat internationellt engagemang, vilket ligger i linje med regeringens ambitioner. Resultatet är att Sverige alltmer engagerar sig i olika försvarssamarbeten, exempelvis genom EU och samövningar med NATO. Svenska officerare och svensk trupp genomför, inom ramen för FM huvuduppgift ”Internationella Insatser”, en mängd olika uppdrag för Sveriges räkning, utanför Sveriges gränser. Uppdragen kan bestå i allt från fredsfrämjande missioner till studier vid utländska militära skolor och tjänster vid svenska beskickningar.

För att kunna genomföra denna samverkan, såväl vid övningar som vid skarpa insatser, krävs ett visst mått av interoperabilitet. Sverige är inte allenarådande när det gäller att formulera krav och målsättningar inom detta område. Här finns istället en mängd olika intressenter som påverkar Sverige, och därigenom FM målsättningar.

Ett av de områden som interoperabiliteten i sin tur ställer krav på, är förmågan att kunna kommunicera med internationella samarbetspartners. Kommunikation kan genomföras på många olika sätt, bl a genom dataöverföring, men i botten ligger enligt min uppfattning ändå den verbala kommunikationen.

Min erfarenhet från incidentverksamhet säger mig att man, i stridens hetta och dimma, förr eller senare kommer till ett läge då människor måste kunna tala direkt med/till varandra. I detta läge är språkkompetens väsentlig, för att inte säga kritisk, i syfte att kunna överföra korrekt och saklig information. Informationen måste såväl formuleras som förstås på så vis att militära operationer inte misslyckas och, i yttersta förlängningen, liv riskerar att gå till spillo.

Att tjänstgöra inom ramen för ett multinationellt uppdrag gör inte saken lättare... Svenska officerare förutsätts kunna kommunicera på främmande språk med utländska medborgare. Att även våra soldater kommer att behöva göra det i större omfattning än idag är förvisso en spekulering, men inte en orealistisk sådan.

Språk är alltså ett av de främsta verktygen för att kunna kommunicera i en internationell kontext. Ändå känns det ibland som att betydelsen av språkutbildning, som en av interoperabilitetens nycklar, inte alltid tas på allvar. Eller gör den det?

För mig står det helt klart att kraven på språklig kommunikationsförmåga kommer att öka, i syfte att kunna delta fullt ut i internationella uppdrag. Idag kan svenska officerare, med relativt goda kunskaper i det engelska språket, förstå vad som sägs och skrivs i en internationell miljö. Med ökade språkkunskaper följer ökad förståelse för varför länder/officerare agerar som de gör. Jag har emellertid inte för avsikt att närmare beskriva kulturfaktorerna, eftersom uppsatsen då skulle bli för omfattande.

En (allmän?) uppfattning om att vi svenskar redan är duktigare på t ex engelska än vad vi i själva verket är, tycks för mig vara en indikation på att Jantelagen åtminstone inte gäller inom detta område. Min kurs på FHS besökte Svenska permanenta delegationen vid FN i början av november 2004. Där framgick att då man sökte efter svenska officerare med goda kunskaper i minst ett språk utöver engelska, så föll de flesta redan på sina begränsade kunskaper i engelska... FN är en av de intressenter som ställer krav på Sverige. Hur efterlevs dessa krav? Sedan jag kom till FHS, hösten 2003, har jag fått höra av såväl bemanningspersonal från HKV som av lärare vid FHS hur betydelsefulla språkkunskaperna är. Medvetenheten om behovet finns alltså, men hur är det med genomslaget i praktisk handling?

Om FM skall kunna möta statsmakternas krav på ökat internationellt engagemang behövs mer än sporadiska insatser – det krävs en strategi. En sammanhållande strategi för språkfrågor inom FM saknas i skrivande stund, men är under framtagande. Den kommer att benämnas policy. Förhoppningsvis kan policyn bidra till att en del frågetecken rätas ut till utropstecken. ?
→ !

2. Syfte med uppsatsen och intervjun

Syftet med uppsatsen är att få kunskap om svenska yrkesofficerares (hädanefter YO) språkkompetens är relevant i förhållande till uppgifter i en internationell miljö.

3. Skolsteg, kompetensnivåer och grad

Nedan återfinns en tabell som är ett "eget hopkok" av vilka språkkompetenskrav som ställs inför och efter FM nivåhöjande utbildningar. Avsikten är att ge en uppfattning om dagsläget, i syfte att underlätta besvarandet av intervjufrågorna. Utförligare beskrivning återfinns, för den som önskar, i bilaga 1 och bilaga 2.

De nivåer som återfinns i tabellen refererar till STANAG (Standard Language Profile Descriptors). I realiteten beskriver man sedan fyra färdigheter: höra, tala, läsa och skriva. Resultatet blir alltså en fyrsiffrig kombination. I intervjun kan ni välja mellan att generalisera

till en siffra för att beskriva en kompetensnivå, alternativt ge en mer utförlig beskrivning om ni exempelvis anser att det är viktigare att kunna läsa och höra än att tala.

STANAG nivå	Kortfattad beskrivning	Skolsteg	Grad
1	Kunna rutinmässiga fraser som täcker basbehovet vid resor samt beställning av mat och husrum. Kunna ge enkla anvisningar och begära hjälp och upplysningar.		
2	Kunna utföra enklare rutinarbeten, t ex lämna upplysningar/instruktioner och diskutera projekt inom väl kända ämnesområden; kan ofta inte betydelsen av ord, men kan snabbt lära sig.	Inträdeskrav till yrkesofficersprogrammet och i stort kompetens efter genomfört dito. Inträdesprov till taktiskt program. STANAG 2,5 är inträdesprov till Stabsprogrammet.	Fk Lt Kn
3	Klarar konversation i alla praktiska och sociala situationer, samt yrkesmässiga diskussioner inom kända områden.	Uppnådd nivå efter genomgången stabsprogram. Minimnivå för att få tjänstgöra i NATO-stab. Inträdeskrav till Chefsprogram.	Mj Örlkn
4	Har bred kompetens i att uttrycka sig på ett exakt och adekvat sätt i olika ämnen och situationer.		
5	Är på alla sätt i språkfärdighetshänseende helt likställd med en infödd talare. Denna nivå kan inte uppnås genom utbildning och kan normalt endast uppnås av infödda talare som genomgått det aktuella landets mellan- och högstadienivåer.		

4. Skriftliga intervjufrågor

4.1 Den intervjuades bakgrund

Beskriv kortfattat den internationella bakgrund som du anser dig ha och som har en koppling till intervjun.

4.2 Individen

Formell kompetens

Med formell språkkompetens avses här den kompetens som förvärvats genom olika typer av formell utbildning och som kan dokumenteras med betyg, intyg, certifikat e d. Enkelt uttryck är formell kompetens det som kan utläsas om individen ”på papperet”.

6. Anser du att svenska YO's formella språkkompetens är relevant? (enligt tabellen under pkt 3)
7. Om svaret på ovanstående är nekande – Vilka förändringar skull du vilja göra?
8. Anser du att svenska YO saknar formell kompetens inom ett eller flera språk?
9. Om svaret på ovanstående är jakande – Vilket/vilka språk tycker du saknas och vilka nivåer anser du krävs (enligt tabellen under pkt 3)?
10. Har du några övriga kommentarer kopplade till formell kompetens?

Faktisk kompetens

Med faktisk språkkompetens avses här den kompetens som individerna besitter i realiteten, och som de följaktligen skulle kunna utnyttja för att lösa en uppgift eller utföra ett arbete. Den kan motsvara, eller vara såväl mindre som större än, den formella kompetensen. Det handlar alltså om den språkkompetensnivå som uppnåtts genom att addera det som lärts in genom formella utbildningar med det som lärts in på andra sätt (utlandsmissioner, utlandsresor, erfarenheter m m). Det kan också vara en måttstock på hur mycket kompetens som individen har förlorat exempelvis p g a att lång tid förflutit sedan inlärningsstillfället och att underhållande utbildning ej genomförts.

5. Anser du att den faktiska språkkompetensen hos svenska YO ligger i nivå med deras formella dito?
6. Om svaret på ovanstående fråga är nekande – Tycker du att den faktiska språkkompetensen i allmänhet överstiger den formella, eller tvärtom?
7. Vad tror du i så fall att en eventuell differens beror på och hur anser du att man borde minska den?
8. Har du några övriga kommentarer kopplade till faktisk kompetens?

4.3 Uppgiften

Föreskriven kompetens

Med föreskriven språkkompetens menas här de kompetenskrav som ledningen säger kommer att krävas och som efterfrågas för ett visst arbete. Dessa ligger sedan till grund för hur utbildningen kommer att organiseras och hur verksamhetsorder, utbildningsplaner, kriterier på ”bra” prestation m m kommer att utformas. Dessa krav bygger i mångt och mycket på antaganden om vad den faktiska situationen kommer att kräva. Genom att vara styrande för hur utbildningen kommer att bedrivas, påverkar dessa föreskrivna krav direkt de krav som ställs på en person för att han skall uppnå formell kompetens. Därigenom påverkas också vilken faktisk kompetens som han utvecklar.

5. Vilken föreskriven språkkompetens anser du bör gälla för att en svensk YO skall komma ifråga för befattningar på stabsnivå inom ramen för ett FN-/EU-/eller NATO-uppdrag? (enligt tabellen under pkt 3)
6. Vilken föreskriven kompetens anser du bör gälla för de YO som tjänstgör ”på fältet” inom ramen för ett uppdrag som ovan? (enligt tabellen under pkt 3)
7. Anser du att de föreskrivna kraven på språkkompetens som ställs på svenska YO ligger i nivå med vad som krävs (krävdes) för att klara sina åligganden inom ditt område?

8. Har du några övriga kommentarer kopplade till föreskriven kompetens?

Situationens krav på kompetens

Med situationens krav på språkkompetens menas här den faktiska språkkompetens som uppgiften/situationen kräver för att kunna hanteras på ett framgångsrikt sätt.

4. Ser du något sätt att öka träffsäkerheten när det gäller att prognostisera vilken språkkompetens som kan krävas i internationella uppdrag?
5. Hur anser du att man skulle kunna få en adekvat koppling mellan föreskriven språkkompetens och situationens krav på språkkompetens?
6. Har du några övriga kommentarer kopplade till situationens krav på kompetens?

4.4 Uppgiften och individen

Utnyttjad kompetens

Med utnyttjad kompetens menas här den språkkompetens som individen besitter och som kommer till faktisk användning i situationen.

5. Anser du att de svenska YO som du har erfarenhet av har haft tillräcklig språkkompetens för att klara av för dem kända/välbekanta situationer inom ramen för internationella uppdrag? (om inte – exemplifiera gärna)
6. Anser du att de svenska YO som du har erfarenhet av har haft tillräcklig språkkompetens för att klara av för dem okända/uppkomna situationer inom ramen för internationella uppdrag? (om inte – exemplifiera gärna)
7. Är det enligt din erfarenhet så att svenska YO faktiskt använder den språkkompetens som de besitter, eller tenderar de att lösa situationer/uppgifter på andra sätt (exempelvis genom tolkar/genom att helt undvika situationer där de kan få problem genom bristande språkkompetens)?
8. Har du några övriga kommentarer kopplade till utnyttjad kompetens?

5. Ytterligare kommentarer kopplade till språkkompetens

Intervjubilag 1

FHS/ILM

NIVÅSKALA I SPRÅK Enl STANAG 6001

NIV	HÖRA	TALA	LÄSA	SKRIVA
5	som infödd efter motsv. mellan- & högstadienivå	som infödd efter motsv. mellan- & högstadienivå	som infödd efter motsv. mellan- & högstadienivå	som infödd efter motsv. mellan- & högstadienivå
4	förstår aktivt och passivt all konversation utan rep. el. förtydl; förstår snabbt både det väsentliga och detaljer i texter; kan ibl. ha problem med dialekter (aktivt = aktivt deltagande; passivt = som åskådare)	stort och korrekt ordf.; får fram exakt. budsk.; har lätt för svårare gram. strukturer; uttalet ej som infödd, men detta stör ej förståelsen; flytande språk inom kända ämnen - ngt tvekan inom okända omr; behöver. säl-lan använda omskrivningar	förstår snabbt det väsentl. i alla typer av text och info samt av info från specifika-tioner och kartor ; får ibl. läsa om vissa avsnitt för att få full förståelse; minimalt bruk av lexikon för att förstå; får ibland vända sig till läroresurs el. annan språk-källa för att förstå aspekter av fackspråket; behöver ej översätta texter till det egna språket för att erhålla förståelse.	får fram betydelse och nyanser på ett korrekt sätt; anv. rätt stil/språk-bruk vid korrespondens ; stilistiken nära en infödd talares; stort ordförråd; få stavfel; effektivt bruk av komplexa strukturer; få fel som inte stör förståelsen; officiella skrivelser o. dyl. kan behöva redigeras av välutbildad infödd.
3	kan följa all konv. aktivt, men kan ha probl. passivt; identifierar det väsentl. i all text utan behov av rep.; kan ibl. efterfråga omformul. el. rep. inför annan person el. på tfn ; kan missa väsentl. detaljer vid störningar el vid dialekt; vill ibl. ha förtydl. fr. infödd talare om innehållet i texter förmedlade via medier.	ordförrådet lämpl. för de flesta sit.; vissa brister i gram och uttal ; inga probl. vid grundläggande gram.-strukturer; uttalet låter "utländskt", men stör inte förståelsen; talkar flytande, men tvekar ibl. gör ibl. om-skrivn:ar för att hålla talet igång. klarar socialt språk bra i de flesta sit; kan uttrycka känslomässigt budskap utan omformuleringar.	kan med tid till förfogande identifiera det väsentl. info och fakta i all text; kan, där det behövs, identifiera all väsentl. info. från speci-fikationer och kartor ; kan behöva läsa om en text f. att få full förståelse; spar-samt bruk av lexikon ; kan behöva hänv. till läroresurs el. annan språk-källa för att förstå aspekter av fackspråket; behöver ej översätta t. det egna språket för att erhålla förståelse.	får fram betydelsen i all korrespondens med i stort korrekt stil/ språkbruk; återger på ett exakt &. sammanhängande; grundl. gram. strukturer korrekta; vissa få komplexa gram. strukturer & meningar upp visar fel då och då, men stör ej betydelsen; lämpligt ordf. används för att få fram betydelsen; stilen kan vara "utländsk" med några stavfel; formella brev/skrivelser måste granskas av välutbildad infödd.
2	förstår det mesta aktivt, men kan ibl. behöva omformule-ring; förstår det väsentliga via media, men tappar förståelsen vid störningar; förstår alla väsentl. fakta i meddelanden och inspelning-ar men tappar vid störningar; kan ibl. söka förtydl. hos infödd talare på enstaka moment i medd. el insp. tal.	ordförrådet tillräckl. för sociala - och arbetssitua-tioner inom kända områ-den; kan uttr. sin mening på ett riktigt sätt; använder en-kla uttrycksmedel och gram. strukturer, samt ofta omskrivningar , men detta stör ej förståelsen; "flytet" hämmas ofta av tvekan & sökande efter ord ; språket socialt accep-tabelt och lämpligt i sitt sammanhang.	måste flitigt använda lexi-kon f. att läsa artiklar och nyheter, men kan - inom rimlig tidsram - korrekt återge det väsentliga och iden-tifiera den viktigaste infor-mationen.; kan på ett korrekt sätt återge händel-seföljden i en berättelse el. händelseförloppet i en skildring; kan behöva an-vända lexikon vid läsning av berättelser; måste ofta öv-ersätta till det egna språket för att få full förståelse.	uttrycker sig enkelt och begränsat; ordf. begränsat men tillräckligt för att få fram betydelsen; trots frekventa fel i stavning och stilistik får man fram budskapet ; enkel gram. struktur i meningar; och svårare strukturer används inte alls eller på ett ineffektivt sätt; arbetet kräver oftast redigering/granskning av kunnigare skribent.
1	klarar korta meningar aktivt; kan behöva mkt. rep. och långsamt tal; klarar inte störningar.	kan anv. enkla generella formuleringar f. att börja/avsluta samtal; frekventa gram. fel; uttalet dåligt och leder ofta till missförstånd ; behöver ofta omformulera sig och/el. re-petera; dåligt "flyt", utom vid memoriseradefraser/uttryck; språket socialt accepterat inom smalt kompetensområde.	kan - inom rimlig tidsram - läsa enklare tryckta skyltar/anvisningar samt återge på ett korrekt sätt betydelsen i enklare anslag och annonser, utan hjälp av infödd talare eller lexikon.	kan använda bokstäver på rätt sätt; stavningen är ojämn, men meningens kan uttryckas på ett mkt enkelt sätt med enkla grammatikstrukturer.

Intervjubilag 2

Nedanstående är ett utdrag ur ett PM som författades av HKV PERS Utv/Utland 1998-03-17. Innehållet är något redigerat då det gäller sättet att beskriva nivåerna enligt STANAG 6001. I ursprungstexten talas om STANAG poäng X,X. Jag har ändrat detta till STANAG X,X.

Krav på STANAG nivåer för de olika skolstegen

I en framtida Försvarsmakt där vi kan se att internationell tjänst är en naturlig del, till och med kanske obligatorisk, måste vi också se till att våra officerare behärskar det viktigaste verktyget – språket – för internationellt samarbete.

För att kunna mäta kunskaperna skall dessa mätas enligt samma standard som NATO använder; STANAG 6001.

STANAG står för Standard Language profile Descriptors och mäter fyra färdigheter, höra – tala – läsa – skriva, på en femgradig skala.

Kortfattad beskrivning av nivåerna

(Denna del är inkorporerad i tabellen under punkt 3/Gunners)

Förslag på nivåer

Yrkesofficersprogrammet & taktiskt program

Som ett utgångsvärde har vi antagit att en gymnasieelev som är godkänd ligger på en genomsnittlig nivå på STANAG 2. Följaktligen är inträdesprovet till yrkesofficersprogrammet STANAG 2. Under yrkesofficersprogrammet sker utbildning i militär fackengelska som endast marginellt höjer förmågan enl. STANAG.

För tillträde till taktiskt program skall eleven kunna verifiera nivån 2,0 enligt STANAG inkluderande militär fackengelska på yrkesofficersprogrammet. Eleven är på den nivå där man inte behöver utöva ledarskap över andra förband än den egna nationens.

FHS/SP

Inträdeskravet till detta skolsteg sätts till STANAG 2,5. Efter genomgången FHS/SP skall eleven ha höjt sina kunskaper med 0,5 till STANAG 3, vilket är den nivå på engelska som NATO kräver för medlemmar i staber, vilket officerarna kan bli aktuella för på denna nivå.

FHS/ChP

Inträdeskrav till detta steg är STANAG 3,0.

Förslag avseende bedömning och prov

Vid de militära skolstegen sker prov av elevens kunskaper i det material som gått igenom under utbildningen. För att inte behöva satsa ytterligare resurser på tester och material föreslår vi följande:

Läraren får i uppdrag att efter slutförd utbildning betygssätta elevens kunskaper vad gäller talförmåga efter STANAG-normer.

Prov genomförs där läs- hör- och skrivförmågan också anges i STANAG-termer och efter de normer som finns.